

Fiaim, csak spicliskedjetek . . .

Ismeretes, hogy július 4-én a régi képviselőház nagytermében „Országos Magyar Népművelődési Egyesület” alakult.

A közgyűlésnek siralmas képe volt, A régi képviselőház tágas terme, benne pontosan 83 alakuló. Münnich Kálmán tiszteletbeli elnök, az emelvényen Rákosi Jenő főrend, előtte Jankooich közoktatásügyi miniszter levele, melyben a díszelnökséget vállalja – a padokban pedig 10-18 év közötti gyerekek, el-ellankandó figyelemmel. Itt-ott néhány tanár, akik haragosan rendet tartanak. Egy gyerkóc az újságírók emelvényén grimaszokat vág, sok társa gyönyörűségére. Szívzsomorító. Így alakul az a hivatalos és országos egyesület, mely – miként hirdeti – „egy magyar kultúrászövetséget óhajt létesíteni”. Élén a közoktatásügy aktiv minisztere, vele az agitáció minden eszköze – és mégis csupán 83 gyerek, akik Nagymagyarországból félárú vasúti jeggyel sereglettek zászlót bontani.

Az „Országos Magyar Népművelődési Egyesület” célja a kultúra terjesztése. E cél érdekében a közgyűlésen a következőt ajánlották:

„Kötelessége minden tagnak, mihelyt valamely gyanús mozgalmat észlel, a központot azonnal értesíteni, mely megfelelő eszközökkel intézkedni fog.”

Az ifjúsági elnök (szimpatikus, lelkes önképzőköri elnök-fajta) felteszi a kérdést:

– Elfogadják?

– El! – kiáltja a vékonyhangú, kedves gyerekkórus.

Ekkor kissé meghatottan felállott valaki és azzal az elfogódottsággal, melyet a jóhiszemű gyereksereg és azzal az elkeseredéssel, melyet a rosszhiszemű elnökség váltott ki belőle, tört mondatokban ilyenfélét mondott:

– Uraim, nekem nincs közöm az önök alakulásához, de ha véletlenül mégis itt vagyok, nem ülhetek nyugodtan a helyemen, hanem polgártársi aggodással figyelmessé teszem Önöket, hogy amit most művelnek: lélekrontás. Itt körülöttünk gyerekek ülnek, kiknek tökéletesebbeknek kell lenni, ha felnőnek, mint mi vágyunk. A gyerek hajszálának se szabad meggörbülni s önök a magyar kultúraterjesztés örvén a lelkét görbítik el. Mondják csak meg, hogy mit értenek „gyanús mozgalom” alatt (melyet majd túlbuzgó gyerekek bírálhatnak el és jelentenek föl) és mi az a „megfelelő eszköz”? Bizony nyílt fölhívás ez denunciálásra és én tiltakozom az ellen, hogy a magyar kultúraterjesztésnek a rendszeresített spicliskedés legyen az alapja.

Az aggódó polgártársnak Rákosi Jenő válaszolt. A szakaszt védte, formás beszédben, ügyes hasonlattal. Olyanformán, mint egykor Tompa Mihály, a költő, kétségbeesvén hazája sorsán. Csak a travesztált refrén rútt el: Fiaim, csak spicliskedjetek . . .

De a teremben észbekapott az a néhány felnőtt férfi, kik különbek voltak a vezérüknél és az első fölszóalónak igazat adtak. Az alakuló gyerekek egykedvűen hallgatták a vitát, mely róluk folyt,

mivel nem sokat értettek belőle. Az elnökség azonban látva a felnöttek ellenséges hangulatát, visszavonta a szakaszt s *a közgyűlés kimondta, hogy a szakasz kimaradt.*

Polgártársunk nyugodtan hazament és boldog volt, hogy hasznos munkát végezhetett. A lapok másnap hosszú cikkekben foglalkoztak az esettel, úgy hogy az a legnagyobb nyilvánosság előtt folyt le. Rákosi Jenő egyesületi elnök lapja is kijelentette, hogy a szakasz kimaradt.

Néhány nappal ezelőtt az „Országos Magyar Népművelődési Egyesület” alapszabályait jóváhagyták. A jóváhagyás rejtve maradt a hivatalos lap három sornyi hírében és Rákosi Jenő lapja se emlékezett meg róla, noha az alakulásról hasábokat írt.

Az első polgártársnak sehogyse tetszett ez a rejtélyesség, utána járt s a következőről győződött meg: A 115449/1913. belügyminiszteri szám alatt jóváhagyott alapszabály a tagok kötelességét így írja elő:

„Kötelessége minden tagnak, mihelyt valamely magyarellenes mozgalmat észlel, a központot azonnal értesíteni, hogy az egyesület a megfelelő lépéseket megtehesse”.

E tény mellé nincs szükség magyarázatra. Rákosiék hidegvérrel felterjesztették a kihagyott szakaszt s még arra a komikumra is volt kedvük, hogy az eredeti „gyanus” szó helyett annak indokolását, a „magyarellenes”-t iktassák be mely miatt éppen a közgyűlés az egészet törölte. A belügyminiszter pedig sietett két hét alatt jóváhagyni ezt az éretlen provokálást, amelylyel a „hatalmas magyar állam” hivatalosan megengedi, hogy másnyelvű polgárait feladják, azok ellen spiclikedjenek ugyanakkor, amikor minden oldalon recseg-ropog a nemzetiségi béke s épp magyar részről volna szükség a legtestvériesebb magatartásra. A középiskolákban pedig majd megindul a hivatalos magyar kultúraterjesztés. A kongregációk és a felekezeti cserkész-szervezetek nem választják el eléggé az iskolaspajtásokat. Politikát kell rájuk ereszteni és pedig a legalattomosabb formájában. A gyerek úgy is hajlik az árulkodásra és hazudozásra: de ezeket az érzéseket minden nevelés elnyomni törekszik. Nem humanizmusból, hanem az ellenfelek kölcsönös belátásából parancsolták ki a politikát az iskolából. Az ellenfelek közös megegyezése ez, a nevelés nagyobb érdekében. A politika kitiltása az iskolából a kultúra genfi konvenciója. Aki megszegi, erkölcstelen, mert gyerekeket egymásra uszít. Aki megszegi, az hazafiatlan, mert alattomos polgárokat nevel, akik még az osztályállam céljaira is silányak lesznek.

Az a polgártárs pedig, aki a közgyűlésen felszólalt, az okirathamisítást kikutatta és e sorokat most itt megírta, tényállításai után a köztisztesség nevében elvárja, hogy Münnich Kálmán udvari tanácsos, országgyűlési képviselő, aki a hamisított alapszabálytervezetet aláírta és felterjesztette, ellene sajtópört indítson.

Dr. Rubin László.

A konzervativizmus és az erkölcs.

Egyszerű dolgról van szó. Az emberiség többsége fájdalmas nyomorban él. Ez a rész nincs megelégedve sorsával, nincs megelégedve azokkal a társadalmi berendezkedésekkel, melyek őt még a legmélyebbre ható nélkülözések ellen sem tudják megvédelmezni. Csak kicsiny rész az, mely jól érzi magát, melynek a mai világrend hatalmat, jólétet, dús javakat terem. Ezek meg is vannak mindennel elégedve és féltékenyen őrzik a világot változtatások ellen. Közülük kerülnek ki az újítások elvi ellenségei, kik erkölcstelennek és sérelmesnek találnak *bárminő* változást.

Igaz, ilyenek is vannak. A világi berendezkedéseket hatalmasabb tényezők is alakítják, mint az erkölcs diktálta tudatos emberi akarat. Mint minden, ami a természetben él, úgy változik folyton a nagy emberiség élő teste is; önmagától és önmagából. Egyik lépés a másikat vonja maga után és a menet egyre gyorsul. A természet menete pedig nem ismer erkölcsöt, mert az erősebbnek adja a hatalmat és nem ismer egyensúlyt, mert az erős tovább is egyre gyarapszik és a gyöngye mindjobban senyved és csak katasztrófák adnak új irányt az eltolódásoknak. A gyöngék védelme a természet fölött álló erkölcs feladata. És ezért az erkölcs feladata az is, hogy időről-időre tudatosan és jóakaróan javítgasson azon az egyensúlyon, melyet a természet oly visszássá tett; szertelen magasba emelve egyeseket és a tömegeket a mélységbe nyomva. Mert megakadályozni úgy sem lehet a világ folyását; de minden konzervativizmus csak a természet brutalitásának szolgálatja ki a magára hagyott emberiséget.

Az emberiség, amint évről-évre fokozódó mértékben függetleníti magát a természettől, mindjobban közeledik ahhoz az ideálhoz, hogy sorsát az erkölcsi törvények értelmében intézze. Az erkölcsi törvények fontossága ezért egyre növekszik, az emberi elhatározás hatalma egyre bővül. A tehetetlenség konzervativizmusának helyét a konzervativizmus erkölcstelensége foglalja el. Mert naivitás vagy rosszakarat állíthatja csak, hogy a mai világ az erkölcs világa. Naivitás vagy rosszakarat állíthatja csak azt, hogy azok a berendezések, amelyekkel az egykor nagyon is haladóparti kereszténység próbált meg az erkölcs védelmére kelni, még ma is képesek volnának – megváltozott világban a régi formulákkal – szülő ideáljuknak megfelelni. A tudomány kimutatta, hogy az adatok, amelyekkel a kereszténység számadásait végezte, tévesek. A kereszténység kettős könyvvitele, mely egyik könyvének vezetését könnyelműen az égre bízta, csődöt mutatott. A csőd azokat sújtja leginkább, akik a vallásra bízta érdekeik képviselőit. Ezek azok, akik ma új berendezéseket akarnak és velük szemben hivatkoznak az erkölcsre azok, akik egy erkölcsi ideál romjain nőttek nagyra.

Az erkölcs törvényei örökkévalóak, mert az emberre vonatkoznak, az pedig nem igen változik. Ma éppúgy megvannak a szükségletei mint régen, öröme és bánata ma is a régi forrásokból fakad. De a társadalmi rend és a létért való küzdelemnek azok a tényezői,

melyeket az erkölcsnek kell egymással „megfelelő összhangban tartania, önmaguktól is egyre változnak. És az erkölcsös haladópart munkássága éppen arra irányul, hogy a megváltozott viszonyok közt újra és újra megteremtse az erkölcs örök világát. Az *erkölcs* nem kívánta soha és ma sem kívánja, hogy olyasmiben higgyünk, ami már régen hamisnak bizonyult, de mint egykor, úgy ma is kész akár életét is feláldozni igazáért. Az *erkölcs* nem kívánta sohasem és ma sem kívánja, hogy nyomorban tenyésszünk nagy embercsordákat, hogy keserves munkájuk fölösleggel árásszon el meg nem érdemletten kiválasztottakat, míg nekik csak kín és nélkülözés terem.

Az erkölcs szeretetre tanított mindig, nem a saját szeretetünkre, mely bőven talál szép szavakat, ha megszokott kiváltság védelmezééről van szó, de a szenvedők iránti részvétre és áldozatkésziségre, mely az önzetlenségnek úgy látszik nehezen érthető erényéből fakad. Az erkölcs sohasem nézhette és ma sem nézheti tétlenül azt a nyomort, mely szomorúvá teszi a földnek az arcát. Hazudik, aki erkölcsösnek mondja azt a fáradozást, melylyel a meglévőt akarják megőrizni. A konzervativizmus, mint önmagában létező erény, nevetséges, azon feladatok komolysága mellett, melyeket a folytonosan változó körülmények az erkölcs értelmében ujítóra rónak. De *szomorú és gyűlöletes, mint bűn* azoknak részéről, akik igazságtalan és felháborító bőségükről nem tudnak lemondani még akkor sem, ha egy nyomorgó világ érdeke és az erkölcs parancsa kívánja azt.

Helvéth Géza.

Kétségeim.

A vallás kedvelt háziszser. De ha baj van, mégis a tudományért küldenek az emberek.

*

A művelt hívő különös ember. Nem hisz a bibliai teremtéstörténetben, mert azt a teológia szerint sem kell szószerint érteni. Nem hisz a csodákban, mert nem babonás. Nem hisz a római pápa csalhatatlanságában, mert nem bigott. Az egyház világi hivatásában sem hisz, mert nem klerikális. De rendületlenül hisz abban – hogy ő hisz.

*

Immár a földrengés az egyetlen vigasztaló jelenség a mai hitetlen, csúf világban. Ha ez is cserbenhagyná az egyházat, vénsége napjait a jégverés keserű kenyerén kellene tengetnie.

*

A vallás hovatovább a kétes existenciák sorába lépett. Talán azért emlegeti olyan sűrűn gazdag rokonát, a tudományt és ünnepli kifogyhatatlan anekdotákban ezt a magas összeköttetését. Egyre halljuk: ma vitájuk volt, ma összeveszték egymással, ma újra kibékültek; se Vége, se hossza az intimitásnak. így beszél az ismerősei körében a vallás. De ha a tudományhoz fordulsz, az csodálkozva vállat von és rövid emlékezés után őszintén azt válaszolja: „Nem ismerem az illetőt.”

A legtöbb vallásos ember a teológia problémái iránt meglepően közönyös. Pedig ha egyszer ott süll (t pokolban a kijelölt helyén, késő lesz ezekkel a kérdésekkel foglalkoznia.

A matematikusok nem mind számító emberek. Az egyház pedig nem áll hívókból.

*

*Valahányszor egy új felfedezés új meg új emberfajokat nyitott meg számunkra, az egyház sohasem volt kényes és nem késett azokat üd-
oözítő egyetemébe felvenni. Mert az együgyűeké a mennyek országa és a sárga, a fekete és a vörös missziók, szerényen bár, de biztatón jövedelmeztek. Csak amikor egy új felfedezés a majmokat is rokoni körünkbe vonta, habozott az egyház legelőször és a tropikus telekkönyvek lelkiismeretes tanulmányozása után a mennyország kapuit ridegen becsapta a szegény rokonság előtt.*

*

A modern teológusok jól ismerik a fejlődést, akár a megrögzött gonosztevők a büntető törvénykönyvet.

*

A szerzetesrendeket Franciaországból kiűzték. A klerikálisok is azt állítják, hogy azóta a születések száma Franciaországban apadt. p. k.

A szentek és csodáik.

A katolikus egyház szentjeinek, vértanúinak és sok más az átlagból kiemelkedő emberének élettörténetében csodásnál-csodásabb dolgokat lehet olvasni. Olyan események vannak leírva, amik éles ellentétben vannak a dolgok megszokott rendjével s amiknek a magyarázatát a mi szegény emberi eszünkkel semmi módon sem tudjuk megadni. Hogy valakit szentté lehessen avatni, annak egyik fő kritériuma éppen az, hogy vitt-e végbe az illető „csodákat”. Csoda alatt annak idején ugyanazt értettek mint most, olyan eseményt, aminek lefolyását nem tudjuk elképzelni közönséges emberi viszonyaink között. Ha valaki hiteles, megbízható emberek tanúságtétele szerint több csodát vitt véghez s különben is Istennek tetsző jámbor életet élt, akkor megvannak a feltételei annak, hogy azt szentté avassák. Mert – az egyház felfogása szerint – ezeket a meg nem magyarázható dolgokat megmagyarázhatjuk azzal, hogy az illető „természetfeletti” erővel rendelkezik s mivel jámbor ember s egy jó természetfeletti erő, azaz a jó Isten segítségével rendelkezik, hát méltó arra, hogy ha már életében ennyire kitünteti az Isten, hogy mink is megkülönböztessük a többitől, azzal, hogy a szentek sorába iktatjuk.

A szentekre s csodáikra újabban meglehetősen rossz idő jár. Az idegrendszer megbetegedéséről való ismereteink bővülésével azt az érdekes észrevételt tették, hogy idegorvosok által a betegeknel leírt tünetek feltűnő egyezést mutatnak olyan csodálatos jelenségekkel, amik a szentek specifikuma gyanánt vannak leírva s publikáltak számos olyan kortörténetet, amelyből, kellő poétikus diszszel ellátva s megfelelő idő- és helybeli környezetbe beállítva, olyan életrajz kerekedik ki, hogy azzal akármelyik illusztris szent meg lehetne elégedve.

Természetesen nem lehet minden csodát ezen a módon megmagyarázni, mert vannak egészen más természetűek is, mint például napjainkban Lourdesban en gros termelt csodák, ahol a lelki betegek hisztériája kisebb szerepet játszik a lelki orvosok csalásai mellett. Azonban az esetek legnagyobb részében, mint elvet azt kell felvenni, hogy kóros idegrendszerű emberekkel van dolgunk s ha így próbáljuk szemügyre venni őket, a legtöbbször eljuthatunk az igazi megértésükhöz.

Két körülmény nehezítette meg eddig a helyes felismerést. Az egyik az, hogy a szentek életének írói nem kismértékben vétenek a történeti hűség ellen. Nem rosszakaratúlag, szántszándékkal hamisították meg az adatokat, hanem a hagyományok torzító ereje a költői kiszínezés s a kritikai érzék hiánya azok a tényezők, amelyek miatt olyan megváltozott formában vannak előttünk az életrajzok, hogy elhomályosul összefüggésük a pszichopathológiával. A másik körülmény, ami szerepet játszott, pszichológiai ismereteink hiányossága volt. Az úgynevezett funkcionális neurózisok közül a hisztériának többé-kevésbé súlyosabb alakjai tudniillik az a betegségforma, amelylyel leggyakrabban találkozunk a szenteknel. A hisztériáról való felfogásunk pedig jelentős átalakuláson ment át, főleg az utóbbi évtizedben. A múlt században a nagy Charcot foglalkozott vele először behatóan. Azóta ismeretes a hisztériának tünettana, számtalan megjelenési formája, ami maga is elégséges arra, hogy orvosi diagnózist lehessen csinálni egy csomó „csodából”. De igazi megértéséhez ezeknek a dolgoknak csak most jutottunk el, mikor kialakult a hisztériának Freud-féle felfogása. Egyik lényeges pontja az új eredményeknek a hisztéria keletkezésének a mikéntje, a keletkezési okának tisztázása. Kiderült, hogy a hisztériát kiváltó okok között uralkodó (sokak szerint egyedül döntő) a *sexuális elem*. Az pedig ismeretes, hogy a szentek s aszkéták életében milyen domináló jelentősége van a sexuális kérdésnek. Minden sexuális vágnak s gondolatnak a teljes elfojtását és megtagadását kívánja meg az egyház papjaitól s szerzeteseitől. Az eredmény nem maradt el; a *sexuális élet kiméltelen elfojtása* megteremtette azokat a súlyos pszichikus zavarokat, amelyek miatt az idegorvos számára mindig érdekes olvasmány lesz a szentek élete, mert az önkínzásnak, önmegtagadásnak s az utánuk fellépő lelki betegségeknek fantasztikusan gazdag tárháza a szentek élettörténete, helyesebben a szentek kórtörténete: *acta sanctorum pathologica*.

Széljegyzetek az árvizkérdéshez.

Az „árvízveszedelem” azon kis ablakok egyike, amelyek betekintést engednek a földnépe lelkivilágának rejtelmeibe. Aki a pusztítások idejében végigjárta a még csak rettegő avagy a már kétségbeesett nép lakta vidékeket, aki a dagadó árt félve figyelők közé keveredve elbeszélgetett néhány értelmes-panaszos parasztemberrel¹ az csakhamar tisztába jöhetett a magyarországi² földnépe lelkének egyik legjellegzetesebb tulajdonságával. A magyarországi földnépe túlnyomólag konzervatívan kultúrellenes. Retteg minden újítástól, ellenséges szemmel nézi a kultúrmozgalmakat és „úri huncutságot” lát bennük. *Mert a kultúra minden eredménye visszaélésé alakul, mire lejut a népig.* A legjellemzőbb bizonyítéka ennek a folyamszabályozás.

A múlt évszázad elején nem volt még folyamszabályozás Magyarországon és az árvízveszedelem sem volt oly végzetes kihatású, mint ma. A hegyekről lerohanó patakok folyókká egyesülve kerültek a lápokra és megyényi mocsarakban terültek el, csak a felesleges vízmennyiség távozott. A mocsaras helyeken legeltetett, tócsáiban halászott-vadászott a környék népe; a mocsarak körül, a bőven öntözött területeken, acélos búza termett. Csak a tavaszi esőzések idejében volt néha baj. A hegyi patakok túlságos gyorsan zúdították a síkságra megdagadt vízmennyiségüket, a csekély mélységű, széles medrekben nem fért el a sok víz és elöntötte a rónát. Sokat szenvedtek a folyómenti helységek és sokat szenvedtek a nagybirtokok, tehát segíteni kellett. És segítettek is, amúgy „magyarosan”.

Jól jegyezzük meg, a baj gyökere az volt, hogy a hegyi patakok túlságos gyorsan zúdították megdagadt árjukat az Alföldre. Kézenfekvő dolog, hogy tisztességes megoldás csak egy lehetett volna; az ellensúlyozás. Völgyzáró gátakat, víztárolókat kellett volna építeni a hegyvidékeken, el kellett volna raktározni a fölös vízmennyiségeket és a szárazság idejében kellett volna lebocsátani azokat, így egész más irányt vett volna gazdiasági életünk. A víztárolók – remek halastavak – üdítőleg hatnak a környezet vegetációjára és a felraktározott víz óriás erőt képviselt volna. Hogyha így oldják meg a kérdést, minden víztároló, mint *iparfejlesztési tényező szerepel*, mert az olcsó erőforrás egyszersmind megadta volna az iparfejlesztés lehetőségét. Ez a megoldás áldásos lett volna az Alföldre is, mert egyrészt véget vetett volna az árvíz járásnak, másrészt pedig a fölös víz nem távozott volna hirtelen haszontalanul, mint ma, hanem mesterségesen megosztva, – állandó vízszintet alkotva, alapját képezte volna az öntözésnek. Ez lett volna az egyetlen tisztességes megoldás, – tehát nem ezt választották.

Akik a magyar közélet boszorkánykonyháján sütöttek-főztek és táplálkoztak, – másképpen látták a kérdést. Az árvíz kárt okoz a nagybirtokoknak, tehát védgátak közé kell szorítani a folyókat a *nagybirtokok táján*, – az Alföldön. Megcsinálták a folyamszabályozást

¹ De ale lumei a vorbit.

² A szó szoros értelembbe vett magyarországi és nemcsak magyar népek.

és ezzel mentesítették a nagybirtokokat, de egyszersmind két végzetes csapást zúdítottak az országra. Az egyenesre szabályozott folyók vize túlgyors lefolyású, minek következtében az Alföld klímája megváltozott. A tavaszi esők vize néhány nap alatt eltávozik az országból, azontúl pedig a folyók vizének vízmennyisége aránylag oly kevés, hogy ennek következtében például az Alföld öntözésére gondolni sem lehet. De még ennél is végzetesebb csapás, hogy az árvízveszedelmet rázúdították a hegyvidékekre. A hegyvidékeket szegény nép lakja, tehát azzal senki sem törődik. Azonkívül a hegyvidékit nép túlnyomólag „nemzetiségi”, tehát még kevesebbet gondoltak vele. Mágnásaink csak vadászterületekkel bírnak azokon a vidékeken, azoknak pedig nem árt az árvíz. Rossz időben úgy sem szoktak vadászni. Azaz, hogy valaki mégis gondolt a hegyvidékkel. A Grödel-ek, – a fakereskedők. összevásárolták a letört gentri erdőit, összerabolták a közbirtokossági erdőket és tövig kiirtották valamennyit. Az erdőmezüket veszített hegyekről megindult a humusz és iszappal, kőgörgöttegekkel borította el a szűk völgyek talpát. A Fekete Kőrös, forrásától [alig 25 kilométernyire évente oly tömeg iszapot és kőgörgöteget hord el, mint a Gellért-hegy. A vegetáció bázisa, a termőföld esik a vadarak áldozatául. És a folyton keletkező torlaszok az okai annak, hogy az árvizek évről-évre fokozottabb mértékben pusztítanak a hegyvidéken.

Ezekhez az alapokokhoz járulnak azután a lokális bajok százai. Mindennapi dolog, hogy az erősebbek, befolyásosabbak úgy védekeznek az árvizek ellen, hogy a szomszéd földjére bocsátják. A máramarosi visói járás szolgabírája például egyenesen neki-szorítja a Visó vizét a középvisói határnak és a községnek, csak-hogy kertjét mentesítse. Sokhelyt a helytelenül épített vasúti töltések okozzák a veszedelmet és hogy ezek a veszedelmek egyre végzetesebb alakban jelentkeznek, annak a közigazgatás az oka. A legkisebb árvíz esetében használhatatlanokká lesznek az utak, a víz elviszi a rozoga, de annál drágább hidakat és így majdnem lehetetlen a mentés.

És mindezeknek a bűnöknek, mulasztásoknak a kombinációi, variációi zúdítják a veszedelmet a szerencsétlen hegyvidékekre. És ez akasztja meg gazdasági életünk haladását. Amíg az ország folyóvizei nem lesznek helyesen szabályozva, addig nem is beszélhetünk belterjes gazdálkodásról. A hegyvidéken megakasztják azt a pusztító árvizek, az Alföldön pedig a csatornázás lehetetlen volta. És ugyancsak illuzórikus ipari fejlődésről is beszélni addig, amíg előnyös vízi erőinket fel nem használjuk. Ahol a közlekedést máról-holnapra megakaszthatja az „abnormis” időjárás, ott csak beteg gazdasági élet fejlődhetik. És a szegénység ver tanyát ott, ahol a gazdasági élet, a jólét, a napsugarak, a felhők szeszélyétől függ.

Felsővisó, 1913 július havában.

Aradi Viktor.

Metafizika.

II.

Vallás. Egyes teológusok és metafizikusok azt gondolják, hogy a logikus gondolkodás útján való normális megismerésen kívül még egy másik, egészen más fajta is létezik, az úgynevezett „vallásos megismerés”, amely a rendes észbeli megismeréssel semmiféle összefüggésben nincsen. Hogy a teológiai vallást a tudománynak mindinkább veszedelmesebbé váló támadásaitól megmentsék, megkísérelték, hogy a vallás és tudomány között áthághatatlan válaszfalat állítsanak fel. A vallás és a tudás, úgy mondják, az emberi szellem két teljesen különböző megismerési képességén alapszik. – A tudományos pszichológia ilyen kettősséget nem ismer. Pszichológiai szempontból hit és filozófia teljesen azonosak. Mindkettő lényegében az *összes ismeretek szintézise fel egészen a legmagasabb megismerésig*. A különbség csak az, hogy rendszeren valláson ezen szintézis alacsonyabb fokát, vagyis a teológiai rendszereket, filozófián pedig ugyanezen szintetikus munkásságnak felsőbb fokát, vagyis a metafizikai és pozitív filozófiát értjük, épp ezért nagyon találó az a mondás, hogy: „a vallás a kisemberek filozófiája.” Goethe is ugyanezen értelemben használja e szót, midőn azt mondja:

„Wer Wissenschaft und Kunst besitzt,
Der hat auch Religion,
Wer jene beiden nicht besitzt,
Der habe Religion.”

Ezért mondja Guyau is: „Épp úgy elutasítjuk a jövő vallását, mint ahogy elutasítjuk a jövő alchímiáját vagy asztrológiáját.” Mindazonáltal ezen fogalom meghatározás, mely szerint a vallás szó egy elévült filozófiai fejlődésfokozatot jelent, nagy nehézségekbe is ütközik; majdnem lehetetlen, hogy azt a szót, mely évszázadokon keresztül az emberi nyelv egyik legfontosabb szava volt, csak egyszerűen félredobjuk, mint egy darab rozsdás vasat. Ebből felesleges (verbalisztikus) viták származhatnának. Épp ezért célszerű volna, ha vallást, filozófiát és világfelfogást ezen átmeneti időkben mint egyenlő értelmű szavakat használnák, olyképp, hogy épp úgy lehessen teológikus filozófiáról, mint monista vallásról beszélni. – De akárhogy is alakuljon a szóhasználat, annyi bizonyos, hogy vallásos megismerés a filozófiai *mellett* nem létezik. Nincs két eszünk, csupán egy. Az ezzel ellenkező feltevés onnan ered, hogy többnyire a filozófusok, akik a gyermek- és ifjúkorukban beléjük vert teológikus-mágikus képzetektől egész életük folyamán nem tudtak kritikailag megszabadulni, azokat épp ezért egy különös „vallásos élmény” vagy „vallásos ismeretforrás” eredményének tekintették. Később lesz még alkalmunk egy hasonló esetet figyelmesebben megvizsgálni.

Az erkölcsi érzéket, a lelkiismeretet is állítólag csak metafizikailag lehet megmagyarázni, úgy t. i., hogy itt isten vagy valamilyen transzcendens hatalom közvetlenül szól az emberhez s megkötő

előírásokat szab elébe. „A kötelességnek (mondja pl. Boutroux „Tudomány és Vallás” c. könyvében) semmi más alapja nincs, csak megvesztegethetetlen önzetlensége.” Ezzel szemben azt kell mondanunk, hogy a kötelesség és kötelességtudás épp úgy pszichológiai sajátságai az emberi természetnek, mint az éhség, vagy a szeretet és mint minden más érzés és vágy. Tény az, hogy minden emberben épp úgy, mint (kezdetleges állapotban) minden *társas* állatnál létezik valamilyen „morális érzék”. Ezt azonban semmiképp sem lehet egy bűvös vagy természetfeletti erőre visszavezetni, hanem teljesen megmagyarázható azokból a szociális hajlamokból, amelyek az emberben, mint igazi szociális lényben, erősen ki vannak fejlődve.¹

Némely metafizikus az *álmot* is, bár kisebb mértékben, de mégis ismeretforrásnak tekinti; vannak szerintük egyrészt olyan álmok, melyek jövőbeli eseményeket jósolnak meg, másrészt az álmokban az emberek legbensőbb lényege lép előtérbe. Az előítélet nélküli megfigyelés azt mutatja, hogy az álom klinikai értelemben nem más, mint hallucinációs gyengeelméjűség és nagymérvű zavarodottság állapota. Az értelem az álomban annyira meggyengült, hogy álomban a legegyszerűbb kérdéseket sem tudjuk megoldani, a legbotorabb gondolatokat valóknak tartjuk; épp ezért igen tanácsos, hogy az „álombéli megismerésnek” a filozófia szempontjából semmi értéket se tulajdonítsunk. A neurológus számára lehet az álomnak értéke (Freud), de még ez sincs bebizonyítva.

Vannak metafizikusok, akik igen sokat adnak abnormis személyek, úgynevezett *misztikus lelkek* véleményére, akik magasabb lényekkel együtt érezve belső hangok segítségével világosan látnak és jövőbelátó erővel rendelkeznek.³ – Ezzel már most végképp oly területre jutunk, amely napjainkban a pszichiátriához tartozik és alig hiszem, hogy egy modern elmeorvos is betegein ilyen kiváló erőket fedezett volna fel és ennek a középkori nézetnek hódolna, ha igaz is, hogy ugyanabban az egyénben örültség és nagy képességek egyesülve lehetnek. (Lombroso.)

Ha most visszatekintünk az eddigiekre, akkor a fejlődéstörténet azt bizonyítja, hogy a metafizika misztikus forrásait visszavezethetjük az ősnépek mágikus képzeteire. Emlékezzünk csak vissza a szavak előbb említett varázsára, a képimádásra (művészet), a bűvész papok ihletére és intuícójára, ama tényre, hogy a primitív népek álmaikat valóságos „élményeknek” tartják és általában a viszonylagos kritikátlanságra, amelylyel az egyszerű ember tapasztalatait értékesíti, akkor át fogjuk látni, hogy épp úgy, amint a metafizika csak elhalványult teológia, a metafizikai források se mások, mint a teológiának mind ritkábban csörgedező forrásai.

Befejező közlemény a következő számban: a *positivizmusról*.

Franz Müller-Lyer.

¹ V. ö. „Der Sinn des Lebens” c. könyvem 10. fejezetét: Az Erkölcset keletkezése.

² V. ö. Boutroux: „Tudomány és vallás” 279. oldalát).

OKTATÁS.

Erkölcsoktatás az iskolában.¹

I

A tisztán világi, vallásmentes oktatásnak sok az ellensége még a politikai szabadelvűség táborában is. Kivihetetlennek mondják; azt mondják, hogy vallástól független erkölcs nincs is és ha volna efféle, az csupán a bölcséletnek, nempedig az iskolai oktatásnak lehetne tárgya. Szerintük a mai, csaknem kizárólag vallás erkölcsi nevelés, az iskola igényeinek teljesen megfelel. Mire való a hívőknek az a mélyreható nyugtalanítása, amely a vallásmentes erkölcsitanítás követelésében foglaltatik, mire szolgáljon az a nagyon is kétes kimenetelű kísérlet, hogy az erkölcsit a vallásitól az iskolában elkülönítsük?

Vizsgáljuk meg leelőször ez utóbbi érveket és vegyük szemügyre a mai vallásoktatás szociálpedagógiai értékét, amely pedig erkölcsi életbázist kíván adni, sőt erre egyedül hivatottnak tartja magát. Nézetem szerint ez az oktatás ahhoz, amit a jövő nemzedéktől várunk, egyrészt *keveset*, másrészt kissé *sokat* nyújt. Nem nélkülözi a humort, hogy a „kevés” tekintetében az egyház és az egyházi pártok is egyetértenek velünk. Bizonyos erkölcsi hiányságoknak láttára, amelyek az ifjúságban tagadhatatlanul megvannak, az ifjúság bizonyos eldurvultságának és elvadultságának, a fiatalok mind gyakoribb bűnözésének, továbbá az osztályharc és a politikai élet némely kevésbé örvendetes jelenségének láttára újra meg újra halljuk, hogy szaporítani kellene a hittanórákat és szigorítani kellene az iskolák papi felügyeletét. Mintha nem mentünk volna el ez irányban már eddig is a végsőkéig! Hiszen kiszámították a porosz iskolák részére 1872 október hó 16-án kiadott „Általános rendelkezések” alapján, hogy egy több osztályú népiskola növendéke összesen 1440, az egyosztályú népiskola növendéke pedig 1680 hittanórában részesül. Ez a szám a bérmálkozók előkészítése és az ifjúsági istentiszteletek révén megüti az 1700, illetve 1900 tanórát is. („Weltliche Schule” 26. szám.) Az ember azt hinné, hogy a vallásoktatásnak, ha egyáltalában alkalmas a gyermekek erkölcsi képzésére, ezzel be kellene érnie. Valójában azonban ez leplezi le legjobban az egész tévedést. Igaz, a vallásoktatás erkölcsant is tanít. A szóhasználat, amely „sittlich-religiöse Unterweisung”-ról beszél, még első helyen is említi az erkölcsöt. De hát lehet-e komolyan azt állítani, hogy a két rész között még csak paritás is volna? Egy pillantás a tankönyvekbe vagy a tananyag kötelező elosztásába meggyőzhet bárkit róla, hogy a vallásdogmatikus és a vallásgyakorlati elem nagyon is túlnyomó benne.

¹ A nagynevű bécsi filozófus „Das Problem des Moralunterrichts in der Schule” című előadásából idézzük a szerző beleegyezésével a fenti szemelvényt, amelyet a „Deutscher Bund für Weltliche Schule und Moralunterricht” 1912 október havában Berlinben tartott értekezletén mondott el. A szerk.

Éppen ez a bőségessége a valláserkölcsei oktatásnak, ez az uralgó helyzete, az erkölcsit mindenütt a dogmatikus, üdvösségi és épületes mellett háttérbe szorító jellege, míg egyrészt kultúr-igényeinket ki nem elégíti, másrészt olyan dolgok egész garmadájjával terheli meg a gyermeki kedélyt, amelyekhez az sehol vonatkozást nem talál. Szilárdan meg vagyok róla győződve, hogy a modern világ gyermekének, ha egyáltalán vannak vallásos szükségletei, úgy azok mindenesetre másfélék és jóval egyszerűbbek, mint a görög metafizikának és a rabbinusi szubtilitásnak az a rendszere, amelyet ma kereszténydogmatikának nevezünk. Meg vagyok róla győződve, hogy lelke mélyén a legtöbb gyermek mindazzal, ami a hittanban transcendens és spekulatív, azt sem tudja mit kezdjen. Valamennyi dogmatikus fogalom, a szentháromságtól és az istenembertől a megváltás, a megigazulás és a kegyelemből üdvözülés képzetéig, valamint a szentségeknek tisztán varázslati jellege is, a gyermek természetes eszejárásától távol állanak. Sőt ezekből sok minden homlokegyenest beleütközik a legegyszerűbb logikába, amelyet pedig az iskola egyebekben fejleszteni igyekszik. A dogmatikus képzetek olyan talajon termettek, amely a gyermek természetes és elfogulatlan gondolkodásától merőben idegen, olyan indítékokból nőttek ki, amelyeknek az egybefüggésében még a művelt felnőtt is csak nehezen és megerőltetéssel, csak vallástörténeti és valláspszichológiai tanulmányok segítségével tud tájékozódni, ha ugyan nem tekinti azokat olyan hitbeli titkoknak, amelyeket egyszerűen ilyenekül elfogad.

Ami megkapja egyes hitoktatói vezetés mellett a gyermeket és ami tágítja és megtermékenyíti egész lényét, éppen az Ó- és az Új-Testamentom legemberibb része, Jézus személyisége a maga életkomolyságában és egyszerűségében. Vagyis az etikai elem. Csakhogy ezt nyomon követni, ezt felkutatni az emberi élet egyéb jelenségeiben is és központjába helyezni az egész oktatásnak, minduntalan megakadályozza a dogmatizmus. Ami az embernél megható, megragadó, példaszerű, az részben magától értetődő, részben érthetetlen az istenségnél. Ha pedig a hitoktatás pusztán arra szorítkoznék, hogy az evangéliumokból csak az emberi és erkölcsi elemet adja (az Új-Testamentom egyéb részeinél, nevezetesen Szent Pál leveleinél ez amúgy sem megy), ez is komoly nehézségekbe ütköznék. Beleütköznék először is a csodaszerűbe, amely ezekben az elbeszélésekben foglaltatik. Két lehetőség között kellene választani. Vagy kimagyarázzuk a csodát holmi racionalisztikus értelmezések segítségével vagy pedig valami félig mitikus, félig meseszerű beállításban nyújtjuk azt a gyermeknek, de mindkét esetben nincsen csoda, csoda amelyet hinni kell, mint természetfelettit, kiesik tehát a sajátosan vallásos elem. Megakadnánk azonban az új-szentírásai etika számos olyan alkotórészén is, amely mai életfelfogásunk számára az erkölcsi normák túlcsigázása, – a kommunisztikus tulajdon fogalmán, amely voltaképpen a tulajdon tagadása; a jogért való küzdelem tilalmán, akár saját jogunk az, akár a másé; azon a törekvésen, hogy az emberi társadalom pusztán a

szeretet elvén épüljön fel, a munka értékének lebecsülésén, a család iránti érzék fogyatékosságán, egyszóval azon az egész életképen, amely az evangéliumokban előttünk áll, amely ideális olyan állapot számára, amit provizóriumnak kell elképzelnünk, hogy mihamarább átmelessünk halandó történelmi létünkől Isten országába, de amelyből hiányoznak a haladó és természetes emberi kultúrközösségek feltételei. Ezt igazolja az a tény is, hogy az őskeresztény életkép, úgy amint az az evangéliumi etikának megfelelne, csakis apró, elzárt körzetekben, kolostorokban, a quakereknél, a herrnhutiaknál, de itt is csak nagyon megnyirbálva, tartotta fenn magát, továbbá, hogy az egyházi etika – akár a katolikus, akár a protestáns egyházat vegyük – a felismerhetlenségig eltorzította a megalkuvások egész sorozatával ezt az életképet és hogy a keresztény államok és társadalmak létezése csak ezen következtelenség által vált lehetségessé. Ekkora nehézségek láttára valóban joggal kérdezhajjuk: minek fűzzük a modern gyermek erkölcsi nevelését kizárólag vagy legfőképp ehhez a bibliai anyaghoz, ahelyett hogy ezt is, akár a többi értékes anyagot, amit a világirodalom mondákban, történetekben és tanításokban tartalmaz, szabadon felhasználjuk és kritikus fejtegetéssel kísérjük, anélkül, hogy ezért ami a vallásoktatást annyira gúzsba köti, a használhatatlant, a kivihetlent is, mint isteni kinyilatkoztatást kelljen tisztelnünk.

Végül még egy ellenvetésre szeretnék kitérni. Azt mondhatná valaki, hogy a gyermek még nem képes egész jelentőségükben és horderejükben felfogni és méltányolni a vallási fogalmakat. De ha csak fiatalokában eléggé belevették magukat ezek a dolgok lelkiületébe, később szilárd keretül szolgálnak, amelyet az élet személyes tartalommal megtölt, olyan gondolatkomplexust jelentenek ezek számára, amely az emberről és kötelességeiről való mélyebb megértését közvetíti és olyan támasztékává válhatnak az élet küzdelmeiben, aminővé „puszta erkölcsi nézetek” sohasem lehetnek. Éppen itt érünk azonban ahhoz a ponthoz, amelyen legélénkebbek aziránti aggályaim, vajjon célszerű dolog-e az erkölcsi nevelést olyan szorosan, mint ahogy az a német kultúra egész birodalmában ma szokásos, a hittantanításba belefoglalni és beleépíteni. Nem tagadom, hogy természetesen ma is akad számtalan jámbor és hívő lélek, akinél erkölcsi és vallásos élet egyetlen oszthatatlan egység, egyik a másikkal támasza és hordozója, ahol az erkölcsiséget vallásos, transzcendens momentumok, az isten iránti szeretet, túlvilági büntetés és jutalom kilátása, az imádság, a szentségekben való részesülés, más oldalról és másféle indítékokkal is erősítik és izmosítják. Másfelől viszont tény, hogy a vallásos világfelfogás a maga mitikus és csodaszerű jellegével éppen az iskolában súlyos teherpróbát áll ki. Bármily óvatossággal eszközölje is a mai vallástanító-iskola a természettudományi és történelmi oktatást, mégsem veheti elejét annak teljesen, hogy értelmesebb gyermekekben fel ne üsse fejét a gyanú, hogy más mértékével a valóságnak és valószínűségnek mérnek a hittanban, mint a többi tantárgyban.

Elég jelezni a veszélyeket, amik ebben foglaltatnak: olyan veszedelmek ezek, amelyeknek a felismerése elől – nézetem szerint – még konzervatív államférfiak és politikusok sem zárkozhatnak el, ha ítékezésükben csak némileg elfogulatlanok is tudtak maradni. Hiszen világos: ha az erkölcsi élet alapfogalmait mindig és kizárólag a vallásos és dogmatikus gondolatkor kapcsán vagy - legalább is a vallás közvetítésével sajátítottuk el az ifjúsággal, akkor attól kell tartani, hogy abban a pillanatban, amelyben a vallásos képzetvilágba vetett hite megrendül, ez az összeomlás magával fogja sodorni erkölcsi meggyőződéseit is. Az a pillanat ez, amelyben a fiatalember így szól magához: „Mindez csak papolás; átlátok én a csuhásokon és nem hiszek el egy szót sem az egész hókuszpókusból.” Hogy éppen amikor az életbe belép, így veszíti el ezer meg ezer fiatal lélek az ideális meggyőzések lelki támasztékát és erkölcsi bázisát, azt meg kell adnia minden elfogulatlan szemlélőnek. Jól tudja ezt a papság is. Csakhogy mi más következtetést vonunk le belőle. Az egyházfiaknak és csatlósainak kedvenc gondolatuk: „Még több hittant, még több lelki gyakorlatot, még szigorúbb papi felügyeletet az iskolákban”, amely gondolatuk pedig ad abszurdum vezetése önönmagának. Szörnygondolat, mennyiséggel pótolni a minőségi hiányt. Még szörnyebb, ami elvétve, főleg katolikus részről, római szentszéki nyilatkozatokból, katolikus nagygyűlésekből és eucharisztikus kongresszusokból kihallatszik: torkára forrasztani a szót a hitetlen tudománynak, kérlelhetetlen cenzúra és a vallás háborításra vonatkozó büntető rendelkezések szigorítása által megóvni az egyház báránykáit a kritika és a hitetlenség pestises lehelletétől. Nincsen ma hatalom a földön, amely erre képes volna és ha ennyi elszomorító jelenség láttára bennünket németeket mégis néha elfog a csüggedés, akkor csak vissza kell gondolnunk arra, mikép tört utat magának a felvilágosodás a XVIII. században a legsúlyosabb önkényuralmi elnyomatás és egy olyan, lelkületeket fürkésző kémrendszer ellenére, amelynek ma már csak a maradványai élnek és hogy nem tartóztatta azt fel semmiféle sajtócenzúra, semmiféle nyilvános könyvelégetés és az íróknak semmiféle üldözése sem. A szabadgondolat és szabadkutatás mindig erősebb volt a rendőrségnél, még annál a rendőrségnél is, amely pedig a legjobb volt minden valaha létezett rendőrségnél, mert mélyebben belehatolt a lelkiismeretekbe, mint mindannyiok: erősebb az még az egyház rendőrségénél is.

(Befejező közlemény: *a világi erkölcs pozitív tartalmáról* a legközelebbi számban.)

Prof. dr. Fr. Jodl (Wien).

Figyelmeztetés.

Tisztelettel kérjük azokat az olvasóinkat, akiknek előfizetése július elsején lejárt, szíveskedjenek előfizetési díjaikat a szétküldendő befizetési lapok felhasználásával mielőbb beküldeni, hogy lapunk szétküldésében fönnakadás ne álljon be.

A kiadóhivatal.

„A Regnum Marianum cserkészei.”

Baden-Powell Robert lovag, a boy scoutok Mózese és tízparancsolatuknak szerzője, éber körültekintéssel gondoskodott róla, hogy az angol ifjúság erkölcsi megújódását célzó scoutmozgalom a felekezeti robbantó erőitől eleve megóva legyen. Könyvének háromszáz-hús oldalából egy fél tucatot sem szentel a vallásnak, azt is a következőképen: „A vallás helyes értelme” címen arra tanítja a fiukat, hogy „a vallás nagyon egyszerű dolog: 1. Istenben kell bízni és 2. mindenkivel jót tenni.” „Számos vallás van, u. m. római katolikus, protestáns, zsidó, mohamedán és így tovább, de mindben az a fontos, hogy Istenben hisz, mindegyik a maga módján. Egy király hadseregei ezek, csak fegyvernemben különböznek, mint a lovasság, a tüzérség, meg a gyalogság és más-más egyenruhát viselnek.” Így beszél a fiukhoz. Tanítóikhoz pedig ekképen:² „Efféle szervezet nem érne célt, ha nem tájékoztatná tagjait a vallást illetően is, a baj a mikéntben van, amelyen ez történni szokott.” És itt egy szerzőt idéz, aki szerint „annyira azon szoktunk lenni, hogy a fiuknak szánt terveinkben elég legyen a vallásból, hogy elfelejtünk benne eleget meghagyni a fiukból.” Ilyeneknek teremtette meg Baden-Powell az angol scoutokat, a mélyen vallásos Angliában, mert éppen a felekezeti nevelés eredményeinek fogyatékosága ösztönözte őt erre a kísérletre. A f. é. július havában Birminghamben lezajlott scout-kiállítás, amely a főzéstől az operai éneklésig számtalan produkcióban mutatta be az új nemzedékét, egész Angliát bámulatba ejtette.³ Ma 800.000 boy scout halad a Baden-Powell kijelölt úton és az angol társadalom felekezeti tagoltsága és rideg szekta rendszere sem tudott éket verni ebbe a hadseregbe.

A németek szigorúan követték az angol példát.⁴ A franciák nemcsak a felekezeti zártat ki, hanem magát a vallást is kihagyták. Az *éclaireur* fogadalmában nincs szó Istenről. De, jegyzetben, megengedik, hogy aki vallásos, az felvehesse abba Istent is.⁵ Mert „a francia cserkészek minden erkölcsi hatalmat elismernek és semmiféle tilalmat sem kívannak felállítani”. A franciák tehát liberalizmusból és a béke kedvéért még az Istent is megtűrik, csak hogy kiküszöböljék ezzel a vallási kérdést.

Mind a három nagy kultúr-nemzet tehát egy abban, hogy a scoutmozgalomban csak a vallás egyesítő erejét szabad felhasználni, a felekezeti zártat pedig szigorúan ki kell zárni.

De minden nemzetnek olyanok a cserkészei, aminőket megérdemel. Magyar cserkész például nincs is, csupán római katolikus, protestáns és zsidó cserkészeink vannak. Sokan ezt bizonyára el sem hiszik, amíg nem látják saját szemükkal ezeket a keresztes hadakat vallásos jelvényeik alatt felvonulóban. Csak szabadgondolkodói elfogultság mondhatja, gondolják, hogy a cserkész, ha római katolikus, mindjárt a Regnum Marianum cserkésze. Lehetetlennek tartják, hogy a klerikaliz-

¹ Scouting for Boys. 6. kiadás. London, 1913. (320 l.) 228. l.

U. o. 309. l.

² V. ö. a „Daily Telegraph” tudósításait.

³ Das Pfadfinderbuch. Nach General Baden-Powell's „Scouting for Boys” u. Mwg. v. Offizieren u. Schulmännern hrsg. v. Stabsarzt Lion. München 1909 (340 l.) 12. l.

⁴ Le livre de l'éclaireur. Manuel des boy-scouts français. Par le capt. Royet. Preface de M. Alfred Mézières de l'Académie Française. Paris 1912 (470. l.) 36. l.

V. ö. Magyar Őrszem. Szerk. Demjén Géza és Tas József (238. l.) Bpest, 1913, amely szintén az angol eredeti után készült.

mus egy szép gondolatot és hasznos intézményt, ilyen vakmerően, annak eredeti célzata ellenében és saját céljai érdekében felhasználni merészelne. A jóhiszeműek azonban – mint az egyházzal szemben oly sokszor – ezúttal is csalódnak.

Lássuk például a „Zászlónk” cserkészcsapatnak vágvölgyi kirándulását:⁶ „Nem mindennapi kirándulásról van szó! *A Regnum Marianum cserkészcsapatai* indultak első nagy táborozásuk színhelyére ... Minden parancsnok-tanár mellett két-két segédtsízt, szintén tanárok és hitoktatók ... az új Magyarország új nemzedéke elindult edzeni magát az élet jövőendő küzdelmeire.” „A parancsnokok imára vezényelnek.” „Az első állomás Alsó-Kubin, ahol katonai sorrendben vonul fel a sereg a templomba misére. Két cserkészfiú ministrál, a többiek énekelnek.” A néppárti propaganda fogni kezd: „A megyei tisztikar tagjai könnyes szemmel éneklük velük.” „A mise után a sereg a vármegyeház előtt széles négyzetben sorakozik”, de egyelőre még nem azért, hogy a néppárti jelöltre leszavastassák őket, – ne felejtjük, gyermekekről van szó –, hanem, hogy „Zmeskál Zoltán alispánnak, aki fáradozásával a tutajozást lehetővé tette és Izsóf Ferenc főügyész, segítőtársának, tisztelgjen.” De a szervilizmus csak akkor ízlik igazában, ha egy kis korrupció is van benne. A „Zászlónk”, akié a cserkészcsapat, valójában klerikális szerkesztőség, a szerkesztő neve pedig – Izsóf Alajos. Ezek után jogos, ha „Zmeskál alispán meghatottan üdvözli a jövő Magyarország reményeégét és megköszöni a tisztelgést a maga és a vármegye nevében.” Útrakelnek a kis szolgabírák. „Csak az ének foszlányait hordozza még a röpke szellő: „Boldogasszony anyánk! Régi nagy patrónánk!” „Szűz Mária, később is mint anya-cserkész szerepel az új mitológiában. Az alkoholtilalom miatt „a jámbor Freyler zsidó szomorúan néz utánuk . . .” Pedig nem is bántották cserkésző korteseink. Veszélyes helyhez érnek a tulajok.” „Isten kezében vagyunk” – suttogják. Hadd legyenek gyávák, csakhogy hívők lehessenek. Egyébként nyolc sorral lejjebb szerencsésen megint Isten kezében találjuk derék cserkészeinket. Már nemis a Vágón, hanem a Genezareth tavon képzeljük magunkat, amikor a ministránsok, kispapok és harangozók körmenete hirtelen hajóra kap és díszes papi fogadtatás és virágosó mellett a dunaparti korzón partra szállva, az anyaszentegyház kebelén megpihen.

Az ellenreformáció cserkészei mellett Calvin, Luther és Zwingli cserkészei is élénk működést fejtenek ki. A zsidó cserkészek még a többenél is elkeseredettebb szeparatisták. „önérzetes zsidókat és önérzetes embereket akarunk a zsidó fiukból nevelni.”⁷ Egyenesen Zionba rándulnak. Hogy mit ér mindegyik, természetesen csak a bekövetkezendő vallásháború, amelyre nyilván készülnek, fogja megmutatni.

Rut travestia az, amit a boy scout-mozgalom terhére nálunk az egyházak – elsősorban a római katolikus egyház – elkövetnek. De menthetetlen hiba is, amely visszahatásaiban magára az egész magyar boy scout-mozgalomra szomorú következményekkel fog járni. Ehelyütt azonban csak azt kívántuk röviden kifejteni, hogy *a magyar cserkészesség felekezeti tagolása a scout-mozgalom alapelveibe ütközik*. A dolog gyakorlati részére pedig alkalmunk lesz talán még a gyakorlatban is visszatérni.

p. k.

⁶ „Alkotmány”, 1913. július 19.

⁷ Zsidó Szemle 1913 jul. 15. 8. oldal.

Klerikális főiskolai politika.

Tisztában vagyunk vele, főiskoláink nem az egyházi, hanem az államéi. Szerencsére itt nem kell szekularizálni, mert erről törvényünk is van. Megjéjdnénk különben, amikor a bajor állapotokat nézzük a klerikális Hertling-kormány bemutatkozása óta. A minisztérium formulárét készítette, amelyet a karnak minden jelöltről ki kell töltenie. Ez a formularé a legújabb bajor botrány. Személyi rovatai a következők: 1. Vezeték és utónév; 2. Születés helye és éve; 3. Tartományi polgárság; 4. *Vallás*; 5. *Szüleinek állása*; 6. *Házasság vagy nőtlen*; 7. Előbbi esetben: *nejének leánykori neve és állása*. Úgy látszott, mintha a miniszter a vallást hivatalos tényezővé kívánná tenni a kinevezésekénél, valamint az illető származását is, főleg pedig világnézetét, legalább a részben, hogy nem él-e vegyes házasságban (kath. és protestánsok házassága). Az ilyen ember t. i. egyházi felfogás szerint, gyanús. A liberális sajtóban ezekre a lehetőségekre iszonyú vihar tört ki. A tanszabadság súlyos megsértését látták ebben az újfajta inquisitionális eljárásban. A kormány megijedt és kertelt. De hiába kertelt, mert egy néhány ószinte lap nyíltan megírta az igazat. A „Pfälzer Zeitung” (Speyer) Dr. Jäger lapja pl. a következőket írja: „*csak azt követeljük, hogy az ajánlkozók és javasoltak egyenlő képesítése esetén a bajorok és katolikusok előnyben részesüljenek, mert az egyetemek eredetileg tőlünk származnak és mi vagyunk többségben az országban*. És csak ezt célozta a miniszter rendelete is.” Mintha ismerős hangokat hallanánk! Ha ehhez hozzávesszük a strassburgi egyetem filozófiai tanszékének betöltése körül kitört botrányt, amelyet a klerikálisok már nem is katolikusnak, hanem egyenesen a katolicizmus hívének követelnek, akkor képet alkothatunk magunknak arról, hogy mit csinálnának a klerikálisok a főiskolákon – ha azok valóban az övék volnának!

„Fizetés-kiegészítés.”

Arról, hogy miféle sajt- és vegyeskereskedések tarthatnak nyitva 8 óráig és miféleképp ½9 óráig, arról a miniszter meghallgat egy tucat küldöttséget, lehetőleg ankétet rendez és azután sajtóirodája útján úgy tele doboltatja vele a közvéleményt, hogy az végül már csak sajt- és vegyeskereskedésekről álmodik és hinni kezd a demokráciában. Közben csöndben megszavazatnak egy néhány szürke, lehetőleg kevésszakaszos, alapvető törvényi, amely kongruáról vagy párbérmegváltásról vagy lelkészi fizetéspótlékról vagy a kiegészített lelkészi fizetésnek korpótlék útján való kiegészítéséről szól. Ezekről viszont a nyilvánosság csak annyit tud meg, hogy ezekhez nem ért. Mennyi lesz az összteher, ki fogja és miképp fogja azt az adót megfizetni, amelyekből az fedeztetni fog, ki fogja és miképp fogja ellenőrizni, hogy az állam érdekei az egyházzal szemben rövidséget ne szenvedjenek, de főleg, hogy miképpen fest mindez majd a gyakorlatban – arról nem tud meg senki semmit sem. Jankovich miniszter két ilyen új törvényét mutatjuk itt be, amelyek szintén nem keresték a nyilvánosságot.

Az egyik a lelkészek jövedelmének (kongruájának) kiegészítéséről szól, mely szerint az állam a lelkészek évi jövedelmét az állampénztár terhére 3000 koronára egészíti ki, a másik a kántortanítók fizetéséről szóló törvény, mely a tanítók fizetését 1000 koronára egészíti ki. Itt az egyház egy meghatározható vonásával ismerkedünk meg. Egyszerűen meghatározható, hogy milyen szerény az egyház – a *kiegészítendő* összeg megajánlásában, íme egy pár példa, amelyet a Népművelő 1913 július 6-iki számából vettünk, minden céltudatos összeállítás mellőzésével. A maklári (egri érseki megye) tanító javadalmozása a *hitközség pénztárából 200 korona, államsegélyből 800 korona*. A polgári (egri érseki megye) tanító jövedelme a *hitközségtől évi 100, az államtól évi 900 korona*, a gyergyóújfalusi központ (erdélyi egyházmegye) r. k. tanító fizetése – *900 korona államsegély, 100 korona a hitközségtől*. – Íme, így fest a „kiegészítés” a gyakorlatban.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

Az anyag és energia megmaradásának törvénye a biológiában.

E cikkben azokkal a kísérletekkel és ezek világnézeti vonatkozásaival akarjuk megismertetni olvasóinkat, melyekkel sikerült az anyag és energia megmaradása törvényének az élőszervezetekre való érvényességét kimutatni. Loeb egyenesen a tudományos biológia kezdeteiként jelöli meg e kísérleteket és jelentőségüket valóban semmiféle kifejezéssel nem lehetne túlbecsülni. Hogy az élet-tani részletkutatásának ma talán leginkább művelt területre – az anyagforgalom élettana – a maga egészében e törvényeke van építve, az közismert, az általános biológiai jelentőségét azonban annak, hogy e törvények biológiai téren is érvényesek, nem szokták eléggé hangsúlyozni.

Azt a kérdést, hogy érvényesek-e az anyag és energia megmaradásának törvényei az életfolyamatokban, okoskodással nem lehet eldönteni. Semmiféle okoskodás nem adhat útbaigazítást ott, ahol arról van szó, hogy valamely természeti törvény, melyet bizonyos jelenségekből vontak le, más jelenségek területén is érvényes-e» Csakis *kísérleti* vizsgálatok hozhattak döntést és e kísérletek mindenképpen megérdemlik, hogy keletkezésük útján kövessük őket.

A feladat meglehetősen nehéz volt, mert a biológiában a viszonyok sokkal komplikáltabbak, mint a fizika és kémia szűkebb területén. A fizikában és kémiában aránylag könnyű volt az egyes jelenségcsoportokra olyan kísérleteket konstruálni, melyek alapján az anyag és energia megmaradásának más téren már ismert törvényszerűségét az illető jelenség csoportra is kiterjeszthették. Az anyag megmaradásának törvényét tudvalevőleg főként azzal a naiv felfogással szemben kellett igazolni, mely az anyag teljes vagy részben való eltűnésére gondolt, mikor például szilárd testek elégték. Ezzel szemben elegendő volt annak a kimutatása, hogy ilyenkor gázalakú testek keletkeznek és hogy ezeknek súlya pontosan ugyanannyi, mint az illető szilárd testé és az égéskor felhasználódott oxigéné volt. Ezirányban például teljesen bizonyítók voltak az ilyenféle kísérletek: teljesen zárt üvegedényben, mely egy kis széndarabkát és oxigén gázt tartalmazott és melynek súlyát kísérlet előtt pontosan meghatározták, kívülről való melegítéssel elégették a széndarabkát és a széndarab teljes eltűnése után az edényt újra megmérték. A súly változatlansága azt jelentette, hogy a keletkezett *szénsav* mennyisége pontosan ugyanakkora, mint az eltűnt széné és oxigéné együtt volt. Nem sokkal bonyolultabbak a fizikának az energia megmaradását bizonyító kísérletei sem. Ezeknek legtöbbször az az alapjuk, hogy a különböző energia fajok legkönnyebben hőenergiává alakulnak át, A hőenergiát az úgynevezett kalorimeterben mérik: azt nézik, hogy a szóban forgó folyamat a kalorimeterben foglalt víznek mekkora felmelegedését idézi elő. Az energia

megmaradásának törvénye ez eljárásnál abban nyilvánul, hogy a legkülönbözőbb energiatípusok egyenértékű mennyiségei, ha teljesen hővé alakulnak át, a mérőeszköz vizének mindig ugyanakkora felmelegedését okozzák.

Ezeket az egyszerű kísérleti módokat élő szervezetekre közvetlenül alkalmazni nem lehetséges. A folyamatok ezeknél mindig komplikáltabbak, semhogy az itt vázolt egyszerű kísérleti feltételeknek megfeleljenek. Mindig többféle anyagi és energia-átalakulás megy végbe bonyolult egymásmellettiességben és egymásutánságban. Az anyag megmaradásáról szóló törvény felfedezésétől egy teljes századnak, az energia megmaradásának felismerésétől majd egy fél századnak kellett eltelti, amíg az élő szervezetek anyagforgalmának részleteibe annyira behatott az élettani kutatás, hogy végre teljesen ékakt kísérleti bizonyítékát tudta szolgáltatni e törvények biológiai érvényességének.

Érdekes, hogy míg egyéb biológiai törvények megállapításához minél egyszerűbb élőlényeket tesznek tanulmányozás tárgyává – mert ezeknél a viszonyok sokkal egyszerűbbek –, addig e téren éppen a legmagasabbrendű állati szervezetek szolgáltak vizsgálati tárgyal. Ennek oka egyszerűen az, hogy e mennyiségi törvények igazolásához *pontos mérések* szükségesek és mindennél fontosabb szempont az, hogy a szervezet által felvett és kiürített anyagok s a termelt energiák nagyobb, tehát jól mérhető mennyiségek legyenek. E magasabbrendű állati szervezetek anyag és energia fogalma nagy vonásokban a következőképp vázolható! a felvett táplálékok legnagyobb része energiatermelésre használódik fel és csak egészen kis része szolgál az elhasznált testrészek pótlására s esetleg a test anyagának növelésére. A test melegének fentartásához, az egyes belső szervek mozgásához (szív, belek stb.) és egyéb működéséhez (vese kiválasztó munkája, idegek munkája stb.) s az egész test külső mozgatásához (izmok munkája) energiára van szükség. A felvett táplálékok legnagyobb részt olyan összetettebb szénvegyületek, melyek aránylag nagymennyiségű kémiai energiát tartalmaznak, ami oxigénnel való egyesüléskor, elégéskor szabadul fel belőlük. Ez történik velük az állati szervezetben is. A gyomorba és belekbe jutott táplálékanyagok kellő előkészítés után beleszívórognak a bél falán át az erekbe, a vérkeringés útján jutnak el az egyes szervekhez és sejtekhez és itt történik meg az elégésük. Az elégéshez szükséges oxigént szintén az erekben keringő vér viszi szét a tüdőből s az elégéskor bekövetkező bomlási termékeket ismét a vérkeringés juttatja a kiválasztó szervekhez: a szénsavat a tüdőhöz, az egyéb (főleg egyszerűbb szénvegyületekből álló) égési termékeket a veséhez, ahol a fölös vízzel és szerves anyagokkal együtt kiválasztódnak. A fölös víz a szervezetből még kétféle úton távozik: a tüdőn keresztül a kilégzett levegővel pára alakjában és a bőr felületén való párologással. A szervezet „bevitelének” és „kiadásának” (ezek az anyagforgalmi műszavak) merlege tehát a következő: *felvesz* táplálékokat és oxigént, *kiürít* 1. a tüdő útján szénsavat és vízgőzt, 2. a bőr útján vízgőzt, 3. a vese

útján vizet, a felszívódott és elégett szerves vegyületek bomlási termékeit és szerves anyagokat s 4. a végbél útján megemésztetetlen, fel nem szívódott táplálékreszeket.

Ezeket tudva szinte magunk is megkonstruálhatjuk azokat a kísérleteket, melyek útján az *anyag* megmaradásának törvénye az élő szervezeteken vizsgálható: a kísérlet kezdetén és végén pontos mérleggel meg kell mérni a kísérleti állat súlyát s a közbeeső idő alatt – mely minél hosszabb legyen – pontosan megmérni minden bevitt és kiadást. A kísérleteket így végezték s a rendezett mérésektől eltérő eljárást csupán a gázalakú anyagok (a felvett oxigén, a kiürített szén-sav és víz-gőzök) pontos megmérése igényelt. Ennek lehetővé tételére az állatokat a kísérlet tartama alatt külön célra szerkesztett, légmentesen elzárt ketrecekben kellett tartani, melyekbe egyrészt mesterségesen áramoltattak be ismert mennyiségű és oxigéntartalmú teljesen szén-sav- és víz-gőz-mentes levegőt s amelyeknél a kiáramló levegő szintén pontosan felfogható és elemezhető volt. A kiáramló levegő szén-sav és víz-tartalma közvetlenül megadta az állat által a kísérleti idő alatt kiürített szén-sav és víz-gőz mennyiségét. A pontos vizsgálatok egész sorozatát végezték ily kísérleti berendezések mellett s a következő eredményekhez jutottak: *ha az állat súlya a kísérlet tartama alatt nem változott, akkor a kiadás pontosan egyenlő volt a bevitttel, ha az állat gyarapodott, akkor a kiadás pontosan a súly-növekedéssel volt kisebb a bevittnél, ha pedig az állat fogyott, akkor pontosan e súly-csökkenéssel volt nagyobb.* Ezzel az anyag megmaradásának törvénye a biológiában kísérletileg igazoltatott.

Hogy az *energia* megmaradására vonatkozó biológiai kísérleteket követni tudjuk, az állati szervezet anyag- és energiaforgalmáról már elmondottakat még néhány speciálisan az energiaforgalomra vonatkozó szemponttal kell kiegészítenünk. Az állati szervezetnek úgyszólván egyedüli energiaforrása a táplálékok kémiai energiája. Más energiafajtákból (például a testnél melegebb táplálékok hő-energiája vagy a nap sugárzó energiája stb.) oly elenyésző csekély mennyiségeket vesz fel, hogy ahhoz képest teljesen elhanyagolhatók. A táplálékok kémiai energiájának meghatározása úgy történik, hogy az anyagokat kalorimeterben elégetik s megméri azt a hőmennyiséget, amely ilyenkor fejlődik. Ezt a mérést azonban nem kell minden egyes állatkísérletnél az akkor használt táplálékokra nézve elvégezni, mert a táplálékokat alkotó egyes vegyületekre nézve az energiátartalmat jelentő számok egyszersmindenkorra pontosan meg vannak állapítva (1 gr. fehérje kémiai energiája 4.9 kalória, 1 gr. zsír 9.3 és 1 gr. szénhidrát 4.1), úgy, hogy adott esetben csak a táplálék mennyiségét és kémiai összetételét kell ismernünk, hogy meg tudjuk mondani mennyi az energia tartalma. Az állati szervezet energiabevitelének meghatározása azonban mégsem olyan egyszerű, mint ezek után gondolni lehetne. Komplikálja a dolgot az, hogy a táplálékok nem szívódnak fel teljesen 8 amelyek fel is szívódnak, azok sem égnek el teljesen (addig a fokig, ameddig a kalorimeterben), nem adják ki teljesen energia-

tartalmukat. Tekintetbe kell tehát venni mindenekelőtt a bélsárral kiürült táplálékrészeket, meg kell állapítani, hogy a bélsárban mennyi fehérje, zsír és szénhidrát van s ezeket le kell vonni a bevitt táplálékok fehérje, zsír- és szénhidrátmennyiségeiből. Ez természetes, hiszen ezek nem égvén el, az energiaforgalom szempontjából éppen úgy nem jönnek számba, mint hogyha egyáltalában nem kerültek volna a szervezetbe.

Az, hogy a felszívódott táplálékok nem égnek el teljesen a szervezetben, az abban nyilvánul meg, hogy ha a vizeletből (mely mint említettük, a szénsavon kívül mind a többi égési termékeit tartalmazza a sejtek anyagcseréjének) a vizet elpárologtatjuk, a visszamaradt szilárd részek még elégethetők, tehát van még fel nem használt energiatartalmuk. Ezt kalorimeterben meg kell mérni és a felszívódott táplálék mennyiségéből és összetételéből kiszámított energiatartalomból le kell vonni, így jutunk a szervezet *tényleges energiabevitelének* pontos értékéhez. A szervezet energiakiadásának igen egyszerű mérését az az ismeretünk tette lehetővé, mely szerint a táplálékokból a szervezetben felszabaduló kémiai energia legnagyobb részben magától is, bizonyos feltételeknek betartásával pedig teljes egészében hőenergiává alakul át: a test hőmérsékletének fentartására szolgáló része közvetlenül, a belső szervek munkáját fentartó rész közvetve a részecskék sűrűlódása stb. folytán mindig meleg alakjában jelenik meg, de a külső izmok munkája is – mint minden más hasonló gépezetnél – hővé lesz, hacsak valami energiafelhalmozó munkát nem végez. Ez utóbbi lehetőséget a kísérletben könnyű kizárni, úgy hogy a szervezet teljes energiakiadása hőenergia alakjában mérhető, ami lényegesen egyszerűsíti az energiaforgalom vizsgálatát, mert így a kísérleti állat összes energia-kiadása egy méréssel határozható meg.

Az itt kifejtett elvek alapján végzett számos kísérlet – a gyakorlati kivétel részletei e helyen nem érdekelnek – egybehangzó eredménye szerint: *az állat által termelt hőmennyiség; pontosan egyenlő a felhasznált táplálékok kémiai energiájával.* Bebizonyult tehát, hogy az élő szervezetek energetikailag éppen olyanok, mint bármely fizikai vagy kémiai rendszer, bennük energia nem termelődik és nem is semmisül meg,

Az általános biológiai és világnézeti jelentőségük e kísérleti eredményeknek már most abban van, hogy igen közletről és igen lényegbevágóan szólnak bele a mechanisztikus és vitalisztikus biológiai felfogások közötti vitába. A mechanizmus és vitalizmus kérdésével már több ízben és különböző szempontokból foglalkoztunk s a két álláspont közötti különbség lényegét abban jelöltük meg, hogy a mechanisztikus felfogás az életjelenségeket hiánytalanul visszavezethetőknek tartja fizikai és kémiai jelenségekre, a vitalisztikus felfogás pedig nem elégszik meg ezekkel, hanem a természettudományoktól idegen tényezőket akar bevinni az életjelenségek magyarázatába.

Gondoljuk csak el e szempontot szemünk előtt tartva, hogy mily messzemenő következtetéseket lehetett volna levonni a vitalisztikus

felfogás javára, ha az anyag és energia megmaradásának törvényeiről a kísérleti vizsgálatok azt derítették volna ki, hogy azok az életfolyamatokban nem érvényesek – s vonjuk le ugyanolyan messzemenőleg a mechanisztikus felfogás javára következtetéseinket. Ha nem volnának érvényesek, ez azt jelentené, hogy az életjelenségek bár látszat szerint komplikált fizikai és kémiai folyamatoknak volnának vehetők, mégis mások vagy legalább is nem csupán azok. Az ellenben, hogy érvényesek, azt jelenti, hogy bármennyire elutóknak látszanak is az életjelenségek, lényegükben nem egyebek, mint komplikált fizikai és kémiai folyamatok, hiszen máskülönbem nem lehetnének rájuk szigorúan érvényesek ezek a tisztán fizikai és kémiai történésekre megállapított törvényszerűségek. Hogy az élők világában végbemenő történéseknek ugyanazok az általános természeti törvények szabják meg a kereteit, mint a fizikai és kémiai történésekét, ez mindennél megbízhatóbb alapja a mechanisztikus biológiai felfogásnak.

Kende Zsigmond.

Az Abderhalden-féle terhességi reakcióról.

Sok szó esett az utóbbi időben a napilapokban az Abderhalden-féle terhességi reakcióról. Olvashattunk lépten-nyomon Abderhalden, a kiváló hallei fiziológus módszeréről, amelynek segítségével a nők véreből meg lehet állapítani, hogy terhesek-e vagy nem, de egyik lap sem említette meg, hogy mi a terhességi reakció tudományos alapja és biológiai jelentősége. Így esett meg most is, hogy egy nagy tudományos jelentőségű munkából, mely teoretikus érdekességei és fontossága mellett esetleg számos gyakorlati orvostudományi kérdés megoldásának is az eddigieknél realisabb alapot nyújthat, mi sem jutott az újságolvasók közönség tudomására, mint egy egészen alárendelt szempontból „érdekes” részletkérdés.

Abderhalden abból a kérdésből kiindulva, hogy mi történik akkor, ha olyan anyagok jutnak a vérbe, melyek ott normális viszonyok közt nem fordulnak elő, számos nagyfontosságú megismeréshez jutott s eredményeit aztán egy könyvben foglalta össze.¹ Az alábbiakban ennek a könyvnek a gondolatmenetét követjük.

Tekintsük mindenekelőtt végig kémiai szempontból a magasabbrendű állati szervezet anyagcseréjét. A táplálék a bélcsatornába jutva az emésztőnedvek behatása alá kerül, melyek, a tápanyagok három főcsoportjának megfelelően fehérje-, zsír- és szénhidrátbontó fermentumokból állanak. (Enzimek vagy fermentumok alatt olyan anyagokat értünk, melyek minőségük szerint bizonyos fajta kémiai átalakulásokat főleg bomlásokat idéznek elő, illetőleg pontosabban szólva, ilyenek lefolyását gyorsítják.) Az enzimek által a bélben felbontott és felszívódásra alkalmassá vált tápanyagok a véráramba, innen a sejtekbe jutnak.

A tápanyagok a bélben aránylag igen alacsonyrendű alkatrészekig bontatnak, azokig az egyszerű alkatrészekig, melyek a legkülönbözőbb eredetű táplálékanyagokban is közösek. Ez a mélyreható emésztési

¹ Abderhalden: Abwehrfermente des tierischen Organismus. 2. Auflage. Berlin, 1913.

munka teszi lehetővé, hogy bármilyen változékony is a táplálék összetétele, a felszívódásra kerülő anyagok összetétele ettől bizonyos mértékig független: mindig ugyanaz a nem nagyon sokféle vegyület szívódik fel. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a sejtek anyagcseréjének végtermékei és a vér felé leadott váladékai szintén állandó összetételűek, megállapíthatjuk, hogy a vér összetétele rendes viszonyok közt állandó, (illetőleg csekély ingadozásnak van alávetve) s ez teszi lehetővé, hogy minden sejt állandó összetételű táptalajon éljen. Hogy mennyire fontos a vérnek ez az állandó összetétele, azt az mutatja legjobban – s ez a felismerés Abderhalden munkájának legnagyobb, szinte alapvető jelentőségű érdeme – hogy minden olyan behatás, mely ennek az állandó összetételnek a megváltoztatását hozná létre, olyan reakciót vált ki a szervezet részéről, mely a vér előbbi összetételét igyekszik visszaállítani. Világosabban szólva: *ha a vérbe oly anyagcseretermék jut, mely annak nem rendes alkotórésze, egy fermentum jelenik meg a vérben, mely ezt az anyagot elbontja.*

Abderhalden módszere, mellyel ezeknek a tényeknek a felismeréséhez eljutott az volt, hogy a bél megkerülésével, közvetlenül a vérbe való fecskendezéssel vitt be a szervezetbe olyan tápanyagokat (fehérjéket és azok magasabbrendű bomlástermékeit, továbbá szénhidrátokat és zsírokat), melyeket a bélfal változatlanul nem enged át és mindenkor azt tapasztalta, hogy olyan védőfermentumok lépnek fel a vérben, melyek ezeket az anyagokat elbontják. Az ilyenkor fellépő fermentumokat az jellemzi, hogy a tápanyagok azon *csoportjára* vannak beállítva, amelybe a bejuttatott anyag tartozott. Így például fehérje befecskendezések fehérjebontó enzim lép fel, mely a különböző fehérjéket bontja, de például szénhidrátokat nem, és így tovább. „Bizonyos értelemben véve az emésztés, mely máskor a bélsatornában folyik le és azt eredményezi, hogy idegen anyag nem jut a testbe, ilyenkor a vérbe tevődik át”. (79. o.) Ezeket a tapasztalatokat már most a következő gondolatmenet alapján értékesítette a terhesség felismerésére: A terhesség olyan állapota a szervezetnek, mely az egész anyagforgalomban jelentékeny változást idéz elő, mert a rendes anyagcserevégeredményekhez a méhlepényi is hozzájárulnak és így a vérbe olyan anyagok jutnak, amelyek eddig nem voltak meg benne. Ha tehát ama kísérletileg előidézett jelenség általános érvényű, akkor velük szemben is képződik védőfermentum. Ez a feltevés helyesnek bizonyult. A terhesek vérében, a terhességnek már igen koráig szakában kimutatható egy olyan enzim, amely a méhlepény anyagát bontani képes. Kiderült az is, hogy ennek a fermentumnak az az érdekes sajátága van, hogy *szigorúan specifikus*, vagyis, hogy csak a méhlepény fehérjéjét bontja és nem az összes fehérjéket, amint azt a bél megkerülésével bevitt fehérjéknél szerzett tapasztalatokból várni lehetett volna. Abderhalden és mások tapasztalatai szerint nem terhesektől vett vérnek soha sincs meg ez a sajátága, míg terhesek vére csaknem kivétel nélkül minden esetben adja a fermentum jelenlétét bizonyító reakciót: bontja a méhlepény anyagát.

A terhességnél fellépő fermentumnak a fentebb kiemelt szigorúan specifikus jellege úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból igen nagy jelentőségű. A szervezetnek ugyanis számos, leginkább patológikus állapota van, amely abból a szempontból, hogy tartama alatt állandóan idegen anyagcseretermékek jutnak a vérbe, a terhességhez hasonlít. Ilyenek a daganatok (például rák) által okozott betegségek, továbbá az élősdiék által okozott kóros állapotok, tehát az összes fertőző betegségek. Mind-

ezeknek a folyamatoknak az eddiginél pontosabb megértéséhez, esetleg korai felismeréséhez és gyógyításához is biztató kilátást nyújt, az Abderhalden által megkezdett új vizsgálati módszer. De más, gyakorlatilag talán kevésbé fontos, az elméleti biológia szempontjából azonban épp olyan jelentős területen is, amilyen például a szervek egymáshoz való viszonya, az ép sejt-anyagforgalma stb. Több irányban már is megkezdték alkalmazását. Abderhalden felfedezése tehát olyan perspektívákat nyitott meg a biológiai tudományok terén, melyek jelentősége messze túlszárnyalja egy még olyan jó terhelességi reakcióét is. *F-m.*

Az élet kémiája. Írta: *Strophantus*. A Galilei Füzetek legújabb száma.

A közfelfogás mostohán bánik a természettudományi ismeretekkel. A görög mitológia legjelentéktelenebb alakjai is szerepet játszanak az „általános műveltség”-ben, de például az emberi test anyagcseréjét szégyen nélkül szabad nem ismerni. Még a természettudományok között is a kémia részesül a legmostohább elbánásban, bár a köznapiság élet minden órája olyan tényeket állít elénk, amelyek megértése kémiai ismeretek nélkül lehetetlen. S itt nem lehet az iskolát okolni mulasztásáért; az iskolai műveltségen felülemelkedők sem szokták ismeretkörükbe iktatni annak a tudománynak főbb megállapításait, amely egész anyagi kultúránk egyik legfontosabb alapját képezi. A biológia, főleg a származástan nagy vívmányai s az újabb fizikai elméletek világszemléleti jelentőségük folytán már polgárjogot nyertek a köztudatban, de a kémia tanítását még mindig a szakférfiakhoz utalják. Jelentékeny szerepe van ebben annak a körülménynek, hogy a tudományt népszerűsítő irodalom könnyű fajsúlyú képviselői nem igen tud-

tak ezzel az ismeretkörrel megbirkózni. Strophantus füzete nem is törekszik erre a felszínes népszerűsítésre. Komoly kísérlet arra, hogy a kémia legfontosabb elemeit világosan, könnyen érthető modorban, de hiven közölje mindazokkal, akik nem akarnak tanácstalanul és értetlenül állani a tények egy nagy és fontos sokaságával szemben. A szerző helyes érzéssel választotta meg a jelenségeknek azt a körét, amelyre a közölt ismereteket alkalmazza. Valóban az életjelenségek azok, amelyek legközvetlenebbül jelentkeznek mindenki előtt és mégis a legnagyobb zavarba hozzák az emberek többségét, ha magyarázatukra kerül a sor. Ezen a területen nem csak a tudatlanságot kell megszüntetni, hanem már meglévő helytelen, sőt káros ítéleteket is kiküszöbölni. Strophantus ezt nem dialektikával, hanem tudományos ismeretek objektív ismertetésével éri el. Gondolatmenete tiszta, hangja komoly, de nem nehézkes. Azok, akik azt a néhány órát, amit a füzet elolvasására fordítanak, tanulásra szánták, nagyon rokonszenvesnek fogják találni.

—nd

TÁRSADALMI FIGURÁK.

A távliberális. Viták és pártok fölött áll, politikába nem avatkozik, álláspontját sohasem részletezi, magábanélő, egyetemes és egyetemleges. Tekintete a távolba mered, gondolata a magasságba tör, vágya ártatlan. A történelemben nincs nyoma. Minden időkbén volt, jobbra-balra hajladozott, megöregedett és megholt. Ő az, aki a koráramlat fölé emelkedve a világot akarta megváltani, mikor a becsületes emberek csupán a jobbágyterheket akarták megváltani. De hajdan mégsem követte a Megváltót, ki az emberek egyenlőségét hirdette, hanem az emberek különbözőségére hivatkozott. Ő az, aki sohasem kavarog a színvallások forró kohójában, hanem az időre bízza a törekvések kellő érlelését. Döntő napokon pedig, amikor pénzéd és véred szerint vagy forradalmat áhítsz vagy zsandárért ordítsz, ő várva várja ama szebb időt, melyben a bárány a farkassal lakik és a párdúc a gödölyével. Pici cirkulusain átalszárnyalt és életambícióinak egyetlen vitorlája sem feszül. Minden véleményt tiszteletben tart, hogy az ostobák őt is tiszteljék. Az élet mezőnyeiben közömbösen kering, a közzel nem érez rokonságot s ha mégis kiáll, mint az ügy bajnoka, akkor is csak addig pepecsel, míg jámbor sóhajtsaival valami forrongó emberi vágyódást a jövőbe terelhet.

A kém. A detektívek – akik törvényes kémek – elfogtak egy törvénytelen kémeket. Amikor bevitték, eképek leplezték le: Ön magasrangú orosz tiszt, vagyis gazember. Ezt mondták a detektívek és kezüket a vállára tették. Ezt mondták a katonatisztek is és a kardjukra csaptak. Mindenki dühös volt, mert a kém az állam titkát lopta, amitől az állam ereje könnyen kiderülhet. Az állam ereje ugyanis a titkába van dugva.

A kémeket börtönbe cipelték és senki sem akadt, aki kezet fogott volna egy spiónnal!

De államőrző, legfőbb urak azonos időben összebújtak párnás ajtóik mögött, megszorították híveik kezét, aztán szétteregték őket, mondván: menjetek, teljesítsétek kötelességteket. Majd küldjük a csekket.

Az utolsó szóra önérzetesen szétáradtak a külső országok felé és erszényüket keblük fölé rejtve, keblükben hivatást éreztek.

Fölöttük a katona-állam szelleme lebegett s keblük fölött a kétlaki erkölcs módszere duzzadt

A pletykaszociológus. Problémái apró indulatokból fakadnak s csak az előadás nagyképűsége borít rájuk szociológiai látszatot. Megállapítások helyett odamondogat, érvelések helyett adomákkal babrál. Az alapkérdéseket csak kipedzi s aztán hirtelen fordulattal nagy neveket kever a dologba. E tekintélyek árnyékába ülteti el a saját szentenciáit. Ezért mondják, hogy szelleme fordulatossá. Fordulata különösen ott ragyog, ahol ügyetlenebb társai végleg letennék a tollat. Ilyenkor édes pletykákat hullajt el, gáláns eseteket, jó vicceket, úgy, hogy cikkei csak foglalatjai e csi-szolt drágaságoknak.

Mulatságos történelmi epizódokról írjon bár vagy a borraivalról, a női toiletről vagy a pesti utcátáblákról: korunk e központi problémáit magyaros virtus és népies kiszólások hatják át.

Ám a morális konzekvenciák sohasem hiányoznak. Emelkedett erkölcsi állásfoglalásában az otromba ráreccsentéstől a zsidózsargon durvaságokig minden benne van. Művein végig ügylátszik, mintha pipát pőfékelve vetné írásra nehéz kezét, de, ha az erkölcs szent jegyére ér, lehámlik róla e műkedvelő urambátyám-póz és eltorzult arccal és csontöklét rázva védi osztályosai szűk érdekeit. *(Rub.)*

SZEMLE.

A nyílt gumókor kötelező bejelentése.

A párisi orvosi Akadémia Roux-nak, a Pasteur-intézet igazgatójának indítványára, kilenc hónapi tárgyalás és hosszú vita után a tüdővészesek kötelező bejelentését, a lakás kötelező fertőtlenítését s a szegények kötelező gyógykezelését hozta javaslatba. Parisban ez a hír nagy feltűnést keltett, mert kétségtelennek tartják, hogy ezt a közhatalóságok részéről megfelelő intézkedések fogják követni.

Minket is meglep a hír, de nem azért, mert e fontos határozat megszületett, hanem azért, hogy *csak most* született meg, a bakteriológia hazájában, 31 évvel a tuberkulózis-bacillus felfedezése után. Eltekintve a himlőtől, amelyet kötelező preventív oltások, aktív immunizálás útján sikerült csaknem kiirtani, minden fertőző betegséggel az *izolálás* segítségével küzd meg a tudomány. Bár egyrészt a betegség óriási elterjedtsége, másrészt hosszú tartama lehetetlenné teszik ezen elv oly szigorú és következetes alkalmazását a tüdővésznél, mint például a koleránál, skarlátnál stb., de éppen ezért még fontosabb az összes fertőző gumókórosok *állandó és szigora nyilvántartása*. Tulajdonképp ez az első lépés a betegség céltudatos leküzdéséhez, amelyet azonban a *beteg izolálásának* kell követni minden arra szükséges esetben, épp úgy, mint az számos fertőző betegségnél szokásos.

A gumókór elsősorban lakásbetegség: a fertőzés otthon és a műhelyben történik. A sötét, zsúfolt lakások valóságos meleggyalai a fertőzésnek. Ilyen helyeken a bacillusok hónapokig, sőt egy-két évig is megtartják fertőzőképességüket. Vannak házak, lakások, amelyek évről-évre ki nem fogynak a tüdővészes betegek közül. Ezeknek állandó szemmel tartása, a lakások fertőtlenítése, a betegek és hozzátartozóik (akik már szintén fertőzöttek, habár a betegség nem is nyilvánvaló) kezelése és felvilágosítása már jelentős lépés a tüdővész leküzdéséhez. Ezt azonban feltétlenül követni kell egyrészt a környezetére *veszélyes betegek izolálásának*, megfelelő kórházakban, másrészt *észszerű lakáspolitikának*. Ezek nélkül a tüdővész kiirtása örökre utópia marad. Anglia ezen két intézkedéssel érte el, hogy ott ma 3½-szer kevesebb ember hal meg tüdővészen, mint 80 év előtt. Németországban kellő szociálhigiéniai intézkedésekkel az utolsó 25 év alatt 50%-kal csökkentette a tüdővész elhalálozást. Franciaországban nagyon kevés történt még e téren, holott aránylag gyéresebb népessége ellenére a tüdővészstatisztikában a legrosszabb helyek egyikét foglalja el, aminek különben a rengeteg alkoholfogyasztás is egyik jelentős oka. Csodálatos, hogy a kötelező bejelentés és fertőtlenítés is még csak most került szőnyegre, holott ez már nálunk is 8 év óta miniszteri rendelet alapján érvényben van, az igaz, hogy inkább csak papíron.

A tüdővész kiirtásának útjai ki vannak jelölve, de ezek követése nagyszabású intézkedéseket kíván, amelyek elsősorban a szociálpolitika körébe vágnak. Tudjuk, hogy ezek általában nem nagyszabásúak és korántsem mérhetők össze például azzal a hatalmas erőfeszítéssel, amelyet az államok a hadseregek fentartására és fejlesztésére fordítanak. A militarizmus költségeivel, de még inkább azokkal az összegekkel, amelyekkel manapság az emberek egészségük rongálására az alkohol molochjának áldoznak, a tüdővészt rövid néhány évtized alatt tökéletesen ki lehetne irtani. A költség tehát megvolna hozzá, de ez egyelőre még nem az emberiség javát szolgálja.

Dr. Hollós.

Agrárius belpolitika – agrárius külpolitika.

Azokból az ingadozó és bizonytalan helyzetekből, melyeket az osztrák-magyar diplomácia az ingadozó és bizonytalan balkáni helyzettel szemben elfoglal, lehetetlen egységes képet nyernünk a monarchia külpolitikai mérlegéről. Nehéz megmondani, hogy mit akartunk és hogy mi az tehát, amit el nem értünk. Nehéz megkülönböztetni diplomáciai megbízottak külső gyengéit, diplomáciai megbízók belső gyengeségeitől. Hol van annak az ellentétnek a gyökere, amelyet igyekezet és eredmény között tátongni látunk: a kivitel gyarlóságában, avagy a célkitűzés belső ellentmondásaiban?

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy az egész monarchia külpolitikáját az agráriusok irányítják, az összagráriusokat pedig a nagyfajsúlyú és jól szervezett magyar agrárius tábor. Külpolitikánkat tehát, minden látszat ellenére, döntő súlylyal a magyar belpolitika, pontosabban: a magyar szélső agrár belpolitika határozza meg. Közismert tényekről lévén szó, idézzük egész röviden s egymásra következőkük logikus sorrendjében e belpolitika irányait.

Adópolitikájuk egyetlen törekvése, hogy maguk minél kevesebb adót fizessenek.

Szociálpolitikájuk egyetlen törekvése, hogy minél alacsonyabb munkabéreket fizessenek, amiből az is következik, hogy a termelőosztályok végeredményben szintén minél kevesebb adót fizetnek.

Kultúrpolitikájuk egyetlen törekvése, hogy a népet minél nagyobb kultúrátlanságban tartsák, mert a munkabérek alacsonyosságát természetszerűen csak így lehet biztosítani, amiből tehát végeredményben ismét a kényszerű adó-nem-fizetés következik.

A külpolitikára való átmenetet *vámpolitikájuk* alkotja: ennek egyetlen törekvése, hogy az élelmiszerek árát minél magasabb színvonalon tartsák és így mesterséges gáttal megvédjék kizsákmányolási területüket. Az agrárvámokon fordul meg egész politikájuk, ez az, amiből minden előbbi következik s ami egyben minden előbbinek következménye is.

De mindez ennek a belpolitikának csak egyik oldala. A másik oldalon a *hadsereg szempontja* áll: ezzel szemben a belpolitika hatása úgy érvényesül, hogy a hadsereg emberanyagát egyfelől *rosszabbítja*, másfelől emberállományát *kisebbiti*. A *kivándorlás* ugyanis szükségszerű következménye ennek a politikának, mert egyrészt *következik* a megélhetés nehézségéből, másrészt *szükséges* a forradalmi energiák levezetése végett. E belpolitika lényege a hadsereg szempontjából tehát úgy foglalható össze, hogy deteriorálja a hadsereg anyagát és állományát s az adópolitika révén lehetetlenné teszi egy erős hadsereg létesítését. E két megállapítás nem olyan, hogy a mi szempontunkból okunk volna kétségbeesni rajta: csupán azt fogjuk bebizonyítani, hogy *ennek* a külpolitikának tarthatatlansága *ebből* a belpolitikából két irányban is logikusan következik.

Ennek az egész belpolitikának *feltételit, védőgátja* a külpolitika, melyet – mint fentebb említettük – a vámpolitika határoz meg.

A vámpolitika élelmiszertárgító tendenciája megköveteli a legszigorúbb elzárkózást a Balkán-államokkal szemben: Szerbia húskivitelével, Románia és Bulgária gabonakivitelével szemben. *Ezt az exkluzív vám- (és kül-)politikát azonban csak egy erős hadseregre támaszkodva lehet fentartani.*

Az elzárkózásból következik, hogy a még mindig forrongó Balkánon a monarchiának nincsenek szövetségesei. A bolgár-szerb háború alkalmával kiderült, hogy a hármasszövetség keleti exponense, Románia, a monarchiának egyik legveszedelmesebb ellensége. Ugyané habom eredménye az is, hogy másik balkáni „szövetségünk”, Bulgária, végérvényesen Oroszország befolyása alá jutott. Végül pedig: ugyané háború bizonyította be – és következményei esetleg még súlyosabban fogják bebizonyítani –, hogy *ezt a külpolitikát a monarchia erős hadsereg nélkül fentartani képtelen.*

Ezekután az is könnyen érthetővé válik, hogy a monarchia politikájának miért nincsen és nem lehel a Balkánon semmilyen határozott iránya? Nyilvánvaló, hogy a mindenkivel szemben egyforma elzárkózás valójában nem irány, hanem maga az abszolút iránytalanság s épp ily nyilvánvaló az is, *hogy az iránytalanság politikáját ismét egységeidül csak egy erős hadsereggel lehet fentartani.*

Amint a belpolitika legjobban kidomborodó tendenciái ennek a politikának csak egyik oldalát alkotják, úgy a külpolitika most vázolt iránytalan irányához is szorosan kapcsolódik egy jóval kiélezettebb állásfoglalás: a *nemzetiségi kérdés* beállítása. Természetes azonban, hogy a nemzetiségi kérdés ismét nem kizárólag külpolitikai kérdés, hanem gyökerében belpolitikai s legnagyobb fontossága is ebben a kapcsolatban rejlik.

A belső nemzetiségi kérdés minél pesszimiztikusabb beállítása egységeidül a *dzsentri* érdeke, mert eltartója, a nagybirtokososztály szemében csakis így képes *fontosságát, szükségességét* elfogadhatóvá tenni, bebizonyítani. Másfelől pedig a jelenlegi belpolitika első életfeltételét, a mezőgazdasági munkásság jobbágysorban való tartását egyedül a dzsentri-uralom képes biztosítani. A belső nemzetiségi problémának állandó felszínen tartásából ismét szorosan következik az állandó *külső* „nemzetiségi veszedelem”: a monarchia területi integritásának állandó veszélyeztettsége az elnyomott magyarországi nemzetiségekkel érzelmileg és érdekelileg rokonszenvező balkáni államok részéről. E fenyegető rokonszenv megnyilvánulási formái: a román és olasz irredenta eszméje, a délszláv szövetség eszméje (Horvát-Szlavonország, Dalmácia, Bosznia-Hercegovina bevonásával) s a cseh kérdés.

A nemzetiségi kérdés illetően szemléletéből ismét arra a megállapításra kell jutnunk, melyet a monarchia külpolitikájának első vázolásakor nyertünk: e széthúzó nemzetiségi áramlatokkal szemben a magyar állam s a monarchia egységét, ennek követkéztében a nagyhatalmi állást, ennek következtében a jelenlegi (nemzetiségi) belpolitikát csak úgy lehet fentartani, ha a monarchia *kifelé erős hadseregre támaszkodhatik. Viszont azonban erős hadsereget lehetetlen elképzelni belső konszolidáció nélkül*, a mai adópolitika s az ebből folyó egyéb fent kifejtett tendenciák feladása nélkül. Ez a belpolitika és ez a külpolitika tehát egymás mellett nem állhatnak meg: mindkettő a mai agrárius-rendszer szükségszerű folyamánya, de az egyik a másikat szükségszerűen meg fogja dönteni. És bármelyik bukják el, együtt bukik vele a magyar agrár-feudális rendszer is.

Csécsy Imre.

A tekintély elve.

A Rómában székelő piarista tanítórendnek Alsó-Ausztriában 5 rendháza van 15 testvérrel, akik a rendházban kosztot és kvártélyt kapnak, egyébiránt mint tanárok és lelkészek keresik meg kenyerüket a világi életben. így él ott a rend emberemlékezet óta.

Karácsony táján megjött Rómából Vinas Tamás páter rendfőnök és kijelentette, hogy az alsó-ausztriai tartomány ezentúl *kolostori fegyelmet* fog tartani és ezenfelül tagjainak *keresetüket be kell szüntetniük*. A rend tagjainak szerzési képességük nem lesz többé, hanem csak személyes szükségleteik kielégítésére igen szerény zsebpénzzel (*peculium*) bírhatnak. A kolostori fegyelem pedig azt teszi, hogy felkelés, lefokvés, életrend, főleg azonban a napközi számos ájtatoskodás tekintetében a szigorú rendek mintájára kell áttérniök.

Ez ellen a reform ellen az egész tartomány sarkára állott. Kosztból és kvártélyból az egyik nem tarthatta el édesanyját, aki évek óta ebből tengette életét, a másik egy barátjáért könnyelműen vállalt kezességét törlesztgette keresetéből, a harmadiknak egyéb kötelezettségei voltak, mindannyian életbevágó érdekeikben voltak megátámdva. A kegyesrendi atyák erre tartományi káptalanba gyűltek össze és egyhan-

gúlag kimondották, hogy az újítások sérelmesek és elfogadhatatlanok, szerzett jogokba ütközők és legfeljebb az újonnan belépő testvérekre alkalmazhatók.

Vinas Tamás páter, a római rendfőnök, visszaautasította az elébe tett káptalani határozatot. Megindultak a tárgyalások. A többség szilárdan megmaradt elutasító álláspontján. Kilenc a tizenötből. Most a rendfőnök kijelentette: *aláírni vagy szekularizálni!* (A rendből kilépni és ismét világivá lenni.) A piaristák egyikre sem voltak hajlandók. Szokásjogra és emberi jogaikra hivatkoztak. Erre a Patrum scholarum piarum rendfőnöke, Thomasius Vinas Pater, a Szentszéktől reáruházott közvetlen hatalom és hivatal erejénél fogva: *14 napi felmondás mellett elbocsátotta őket a rend kötelekeiől* így járt többek közt az érdeemes Sonnberger tanár is, császári tanácsos, aki már túlhaladta a nyolcvan esztendőt.

De hát nincsen semmiféle biztosítéka a rendi tagságnak, nincs fórum, amelyhez ezt a határozatot megfélebbezhetnék? – kérdi az ember meglepetéssel. Elvben volna, tényleg nincsen. Először, mert a Római Curiától jövő intézkedés ellen rendes eljárásnak helye többé nincsen, csakis kivételes eljárásnak. *Másodszor pedig azért, mert a piaristák egyházi hatósága a római concilium, amelynek az elnöke maga a rendfőnök: Thomasius Vinas Pater.*

Íme, egy birodalom, amelyet az egyház a maga képére teremtett, egy társadalom, amelynek a tekintély az éltető napja. Íme egy mikrokozmos, amelyben „szabadkőművest áskálódás” nem ellenzékieskedik és így az autoritás eszméje, amelyet az egyház egyedül üdvözítő elvként állít oda, egész áldásosságában léphetne elénk. Hiszen az egyház és az egyház zászlaja alatt harcba vonuló reakció, az egész konzervatív világnak legfőbb érve a demokrácia ellen az, hogy az állam, az osztályok és a család szervezését nem lehet az egyének és csoportok érdekelismerésére bízni, hanem azt a tekintély vezetése alá kell helyezni. Az állam kormányzatát nem az általános választójogra kell alapítani, hanem a vezető körök józanságára, az osztályok súrlódásait nem az érdekeltek szervezkedése, hanem a felvilágosult munkaadó tekintélye van hivatva elhárítani, a családot a férji hatalom tartsa össze, nem pedig a házastársak kölcsönös megegyezése. Minden érv, amely a demokrácia ellen elhangzik, voltaképpen a tekintélynek mint kormányzati és szervezési elvnek a fölényét van hivatva bizonyítani. És minthogy az egyház belső életébe bajos betekinteni, mindig *erre* hivatkoznak, mint az autoritási elv szervező erejének meggyőző sikerére.

Mit látunk azonban helyett? Azt látjuk, hogy ez a csodaszer, amely állítólag a mai társadalom embertengerét volna hivatva megszervezni és minden demokratikus intézményt feleslegessé tenni, egy 15 főnyi ártatlan tanítványját sem tud visszasságok és méltánytalanságok nélkül igazgatni! . . .

De a kegyesrendiek ügye a tekintély-elv részletei iránt is gondolkodóba ejt. Ez az elv áttöri íme a nemzeti kereteket, mert a tekintély lényegéhez tartozik, hogy olyan csak egy lehet. Nem ismer az osztrák magánjogot, osztrák közjogot, nem ismer osztrák hatóságokat, osztrák bíróságokat. Csak egyet ismer: a római pápa *nemzetközi* tekintélyét. A tekintély *közjoga* természetesen az önkényuralom. És bár elhiszük, hogy a pápa a legfelvilágosultabb minden abszolút fejedelem közül, az egyén, úgy látszik, még felvilágosultabb saját érdekei tekintetében. A tekintély *szociálpolitikája* a patriarchalizmus, amely a koszt-kvártélyrendszeren épül fel, még a zsebpénzben is érezteti az atyai gondoskodást, de aggkori ellátást vagy nyugdíjat nem ismer. A bizonytalanság pedig tetőfokára hág. így fest a keresztényszocializmus az otthonában.

A piaristák esetében a tekintély elvét munkában látjuk. Teljesen jogosulatlan az a sopánkodás, amely minden demokratikus és szabadgondolkodó kritikát azzal fogad, hogy ismét a tekintély tőkéjét fogyasztja vele az emberiség. Ha azokat az elveket,

amelyek itt működnek, az alsó-ausztriai rendház falai közül kivétlenül az állami élet egészére, akkor nem végleges egyensúlyt, nem köz- és magánjogi rendel kapnánk, hanem éppen ennek az ellenkezőjét. A valóságban tudniillik *semmijeie rendet*, sem jót, sem rosszat, hanem a fenti esetet kapnák, csak milliószeres nagyításban. Vagyis: fölünyes tájékozatlanságot és kínzó bizonytalanságot, sértő visszasságokat és felesleges erőszakot, lázadást és anarchiát. *A tekintély elve ellen a döntő érv éppen az, hogy az a mai társadalom szervezésére alkalmatlan.*

Egy suffragette beismerésben.

Kevés dologról van a nagyközönségnek hamisabb képe, mint a női választójog angolországi harcásairól. Nincs bárgyú mese, amit el ne hinne róluk, de visszautasít minden értelmes indokolást, amelyből rendkívüli cselekedeteiket megérthetné. Az ateizmust valamikor az ördög művének tartották, a szocializmust nemrég lelketlen izgatónak tulajdonították, a feminizmust pedig ma – a hisztériának! Hosszas cáfolások és magyarázatok helyett álljon itt tájékoztatól egy mindennapi eset, amint azt a suffragette-ellenes „Times” (1913 július 7) rendőri rovatából idézzük:

A liverpooli rendőrbíróóság tegnap hallgatta ki Edith Rigbyt, dr. Charles Rigby nejt, prestoni lakost, a liverpooli tőzsde épületében történt robbanás ügyében. A vádlott, aki önként jelentkezett a rendőrségen, kijelentette azt is, hogy ő okozta azt a tüzesetet, amely Sir William Lever palotáját Rivington Pike-ben elhamvasztotta. – A rendőrtisztviselő szokásos figyelmeztetése után, hogy bármit mondjon is a vádlott, az jegyzőkönyvbe fog vétetni és ellene bizonyítékul fog szolgálni, a vádlott a következőképen vallott: „Magam is ezt kívánom. Én helyeztem el azt a robbanótestet a liverpooli tőzsdén. Akartam, hogy megértsék, hogy a nők, ha egyszer a végsőre vannak kényszerítve, könnyen juthatnak robbanóanyagok birtokába is és könnyen középületekben is elhelyezhetik azokat. Természetesen, ha bajt kívántam volna okozni, éppen olyan jól a Nelson-szobor alá is helyezhettem volna, ahol az a közönségben kárt tett volna. De oda akartam tenni, ahol a veszély a legkisebb volt és ahol sem bennem, sem másban kárt nem tehetett. Ami kockázat mégis volt, azt magamra vettem. Azt kérdésként tőlem az előzékeny és buzgó rendőrtisztviselő urak, hogy mi kifogásom volt a pamuttőzsde ellen? Az, hogy a Lancaster-grófsági pamutipar, ha nem is teljesen, de legnagyobb részében női munkán alapszik. Belőle élnek a kereskedők; de a szavazati jogot és ezzel a polgárjogot megtagadják a nőtől, bár adót fizet, egyenes adót és közvetett adót egyaránt. Azonban ez náluk nem számít. Tehát így kopogtatunk be náluk, legalább kezdetben így. Ha akartam volna, ahelyett, hogy a rendőrségen önként jelentkeztem volna, névtelen levelet írhattam volna mindezekről a főkapitányságnak, a polgármesternek vagy a tőzsdének. Hogy önként jelentkeztem, annak az oka az, hogy Angliában egy jogtalan törvényt hoztak: „a macska és az egér” törvényt, amint mi azt elneveztük. Ennek a törvénynek az alapján hazánk egyik legkiválóbb nőjét a halálba fogják kergetni. (Mrs. Pankhurst-ról van szó, aki ellen legújabbban törvényt hoztak, hogy amint az éhségsztrájk következményeit kiheverte, újból le lehet tartóztatni. *A szerk.*) Tud Ön közéleti embert vagy államférfiút, aki saját személyében annyit szenvedett volna egy jó ügyért és akinek annyi megpróbáltatást kellett volna kiállania meggyőződéseért, mint neki? Én egyet sem ismerek. Nem hiszem, hogy a kormány tisztában volna azzal, hogy a szó legszorosabb értelmében megölik azt az asszonyt. Intelem ez az esetre, ha valóban meg akarnák ölni. Megölhetnek engem is ugyanezen törvény alapján. Ha nem leszek, még mindig akad száz más, derekabb nő mint én, aki a helyembe lép”.

A rendőrtisztviselő: Elnapolom a tárgyalást hétfőig.

A vádlott: Még egy nyilatkozatot kell tennem, egy másik úgynevezett „tűzeset” tárgyában és azt kívánom, hogy az a király és Sir William Lever tudomására hozassék. Úgy tudom, hogy Sir William Lever erélyes ember, de a női választójognak nem híve. Nos, meg akarom kérdezni tőle, vajjon Rivington Pike-i birtoka nézete szerint úgy ér-e többet, mint egy a sok felesleges palotája közül, amelyet megnyit, ha éppen társaságot lát magánál, vagy pedig úgy-e, ha az lobogó fáklya, amelynek a fényénél király és a nemzet megláthatják, hogy a nőknek elviselhetetlen sérelmeik vannak. Nem tudom, hogy Sir William Levernek annyi érzéke van-e szellemi javak iránt, mint amennyi érzéke van anyagi javak iránt, de ha van, úgy meg fogja érteni, hogy bármily értékes is volt, amit abban a villában felhalmozott, még nagyobb értékű, hogy a nőknek is joguk legyen hozzájárulnak ahhoz, hogy egy csomó emberi nyavalyát elhárítsanak Angliáról ée hogy hozzájárulhassanak ahhoz is, hogy ne legyen többé kétféle mértéke annak a szabálynak, amely a nő és a férfi erkölcsi tisztaságát megállapítja. (A „Times” ezen a ponton kihagyást jelez. Képzeltető, hogy itt keserű igazságokat mondhatott el a fogoly. *A szerk.*) Meg akarom kérdezni Sir William Levert, mint a női szavazatjog ellenségét: Vajjon úgy ér-e többet palotája, ahogy volt, vagy pedig úgy-e, ahogy az most van: – mint világitótornyja azoknak a jogtalanságoknak, amelyekből a nők legjavának a lelke sajog és amelyeket tovább elviselni nem tudnak?

A rendőrtisztviselő: Amiket ön elmond, azok nem tartoznak az elnapolás kérdésére.

A vádlott: De igenis, tartoznak, mert én voltam az, aki felgyújtottam Sir William Lever palotáját. Oda mentem, éjjel, egyedül és felgyújtottam. Büntársaim nincsenek.

Ilyen rendőri hír nap-nap után olvasható az angol lapokban.

„Vallásos haladás.”

A „szabad kereszténység” párisi kongresszusának, amely július 16-án kezdte meg tárgyalásait, legfőbb célja, hogy a vallások között ne a különbözéseket élezzék ki, de rámutasson azokra a pontokra, melyeken minden vallásnak egy magasabb szolidaritás eszméjében egyesülnie kell. Ennek az egyesülésnek legfőbb feladata az, hogy „az igazi vallásosság a legteljesebb szabadsággal” összhangba kerüljön s mi azt hisszük, nem csalódunk, mikor éppen ezt elérhetetlennek tartjuk. Igaz, hogy a kongresszus kifejezetten tartózkodni fog minden felekezetieskedéstől s a vezetőség már a berlini kongresszuson a limine visszautasította azt az indítványt, hogy foglaljon állást a pápaság egy némely akkor elkövetett túlkapasáival szemben, mégis ugyanennyire kifejezést nyert az a meggyőződés is, hogy a kongresszusnak nem lehet célja semmilyen *vallásos egység* megteremtése, semmilyen *világvallás* megalapítása. A kongresszus világosan kimondja, hogy az „elhibázott egységesítés nagy veszélyeket rejtene magában magára a vallásos életre nézve, melynek fejlődését éppen az állandó individualizálódás biztosítja”. Ez a mi véleményünk is; de hát vajjon, hogy képzelik akkor az *egyesítést*, a *szolidaritást* megvalósíthatni, ha csak a merev szembenállások fentartása biztosítja a vallásos élet fejlődését? A vallások legmélyebb lényegéből folyik, hogy azok egymást kizárják, mert ha a hitnek van ereje és indoklottsága, akkor az csak elfogult egyoldalúságában lehet. Valamennyi hit egy ádáz struggle for life foratagában harcol, harcolt és fog harcolni mindig s ennek a küzdelemnek csak az egyik döntő győzelme vagy valamennyiük végleges rombadőlése vethet véget. Az utóbbiban bízunk mi, amikor nem bízunk e kongresszus sikerében, az előbbiben bízunk a romai katolikus egyház s a németországi ortodox protestantizmus, mikor szintén nem bízunk a kongresszus sikerében s nem vesz rajta részt. (cs. i.)

A legújabb zsidó emancipáció.

Zsidó közvélemény, hogy Eötvös József báró és Szilágyi Dezső nem tettek annyit a zsidók emancipációjáért, mint újabban Tisza István és kormányai. Zsidó részesült nemrég abban a kitüntetésben, hogy a házszabályok revízióját a képviselőházban indítványozhassa, amikor arra más vállalkozó nem akadt. Zsidót ruháztak fel a mentelmi bizottsági előadó magas tisztével is, igaz olyan időben, amikor ez a nemes testület a viszonyok kényszere folytán történetesen erkölcsi apályban volt. Ez a kedvezőtlen konjunktúra azonban nem ront le semmit azon tény jelentőségéből, hogy zsidót szemeltek ki erre a közjogi 'Rausschmeisser-tisztre, mindazon eskőlcsi önfeláldozással járó teendővel együtt, amelyet a kormány vele elvégeztetni jónak látott. De Tisza és szabadelvű kormányai még itt sem állottak meg, hanem, azokat a zsidókat, akiket a fenti értelemben az ő kiválasztott népközhöz számítottak, ezenfelül udvari tanácsossággal, sőt államtitkársággal is kitüntették.

Nincs szándékunkban elhomályosítani azt a díszet, amely e jól megszolgált érdemek jutalmazásából az egész zsidóságra háramlott, de nem hallgathatjuk el az új rezsim egy szépséghibáját sem. A zsidó emancipáció egészen hasonló megoldásai t. i. már másutt is felmerültek, úgy hogy, sajnos, a magyar nemzeti szellem érvényesüléséről e téren nem igen beszélhetünk. A július elején Londonban székelt Nemzetközi Leánykereskedelmi Kongresszus hivatalosan is felhívta Európa közvéleményének figyelmét arra, hogy Oroszországban a zsidó emancipáció egészen új és eredeti alakot öltött. Míg egyrészt ugyanis fenntartották azt a főszabályt, hogy zsidó, bárki legyen is az, csupán a számára kijelölt u. n. „letelepülési karán”-ban tartózkodhatik és onnét el nem költözhetik addig másrészt kivételt teltek mindazon nőkre nézve, akik életüket jobban mondva saját testüket fenntartás nélkül a köznek kívánják szentelni. Ilyen hivatású nőkre a korlátozó törvények nem vonatkoznak

és ezeknek a Cár egész birodalmában, fel a legelőkelőbb nyilvános házakig, szabad járásuk-kelésük van. A középkori „sárga folt”-ot viselni nem tartoznak, hanem a hatóság részéről névre szóló és írásban kiállított u. n. »sárga bárcá”-kat kapnak.

Legújabb zsidó emancipációnk alapgonddalata tehát nem új és a kivitelben is kevés eredetiséget mutat fel.

Gerhardt Hauptmann és a Krupp-cég.

1812-ben a Berezina elsöpörte Napoleon legjobb katonáit és háromszáz német fededelem, odáig megannyi ügynöke és udvaronca az idegen császárnak, érezte, amint megmozdul alatta a nép, a nép, amelyet eladtak Napóleonnak, ágyutöltéskül. És megvívta a lipcsei csatát. Boroszlóbból indult ki a nemzeti megújulás és ezért a város ötször is felkérte Szilézia nagy fiát, Gerhardt Hauptmann, hogy írjon ünnepi darabot 1813 százéves fordulójára. Hauptmann végül hajlott a kérésre. Felsőes színjátékot út. Költészetet lehel minden sorába. Kleist „Hermannschlacht”-ja ez, – száz évvel később. A távlat és a tartalom pedig annak a száz évnek távlata és tartalma, amely azóta eltelt, de nem a fejedelmek és hadseregszállítók üzleti könyveiben, mert ott az idő áll, hanem a Fichtek és Hegelek agyában és szívében, akik azóta lettek, akik azóta éreztek és gondolkodtak. A háború gyerekes és véres színjátéka csak intermezzo azon a színpadon, amelyen Hauptmann világa játszik. Napoleon és Blücher sakkfigurák, – a tét, az emberiség nemes boldogulása, Pallas Athéné jelképezi Németországot. Lipcse és Waterloo nem jelentenek semmit sem, csak apró botlások az utón, amelyet a teremtő és fentartó Eros jelöl ki, a forró vonzódás és kérlelhetetlen összefűzés megszemélyesítője, a társadalmi élet nagy béke” törvényhozója. Németország ünnepe lett volna, hogy így tud ünnepelni.

A német trónörökös azonban megnézte a darabot és hazafiatlannak találta azt.

Mert a német hazát ma sem a sisakos Pallas jelenti, hanem a Krupp-cég, amely a sisakot szállítja. A Krupp-cég is érezte, hogy rajta van a sor. De mi volna méltó nagy hagyományaihoz és a német fejedelmekhez, fővédnökeihez és főrésztvevőseihez? Hogyan kelhetne versenyre erőben és igazságban egy Hauptmann tollával? Végül kipattantották a meglepetést. Drámai fokozással kiderült, hogy a Krupp-cég vesztegetés útján hadititkokat lopott és a francia hazafias sajtót Németország ellen tüzeli és pénzeli. A siker teljes volt. Gerhardt Hauptmann hazafiatlan darabja lekerült a színlapról és azóta a berlini büntető törvényszéken naponként a Krupp-cég hazafias darabját adják, telt házak mellett.

Az Amke.

Dr. Gönczi Elemér rosszul intézte a Amke budapesti osztályának ügyeit és ezért menesztették. Nosza, Tisza István, ki különösen ügyel arra, hogy az ország jól felfogott érdekében értékesíthető energiák – amiket előbb-utóbb úgy is el kellene helyezni – ne vesszenek kárba megcsináltatta Gönczivel az „Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület”-et. A vármegye- és városházak egy-egy szobát bocsátottak rendelkezésére és az egyesület elkezdett kultúrát csinálni: analfabétatanfolyamot, munkásgimnáziumot, közgazgatási ismeretterjesztő előadásorozatot. Lázás kultúragyilkolás folyik ... Mert akit az Amke, illetve Gönczi, vagy helyesebben Tisza nevel ki az írás-olvasás tu-

datlanságából, az egyszersmindenkorra meg fogja érteni az értelmiség szupremáciájának szükségességét, az jó időre immúnissá lett a vörös radikalizmus ellen. Erre jó az Amke és még arra, hogy például a bihari osztály vezetőségébe bevont Radu Demeter nagyváradi román püspök segítségével a románság terhére egyengessék a „nemzetiségi egyetértést”. Ez az Amke kultúrmissziója, melyet is úgy teljesít, hogy 13.300 korona bevételből maga a központi igazgatás 11.300 koronát emészt fel. Az állam, megyék és városok 14.800 koronával segítik a hazafias célt (d.)

Az árvíz és az egyház.

Mintha a geológiai vajúdas egy késői reprizét élnök! Tíz vármegye a víz alatt. Az apró házakat sárcomóvá dönti az ár. És újabb és újabb patakocskák zúdulnak át a gátakon és újabb és újabb tömegek lesznek kenyértelenekké. Itt emberi hullát hőmpolyget a hullám, ott egész kukoricásokat tép ki és hord a hátán. A kár közel 100 millió . . . Az általános pusztulásból diadalmasan, biztosan emelkedik a vigasztalan, terhes felhők felé a jól épített templom tornya. Dombon áll, ahová nem ér a víz és előtte meggyökeresedett lábakkal, ég felé meresztett karokkal, kétségbeesetten a falu népe. A pap úr a lelkeken. A népet elhagyta minden: az ég, a föld, az isten, a szolgabíró, csak a pap nem fővénykedik a vigasztalással... Pedig hiába áll a templom, még sem áll a gát s talán ha nem állana a templom, állana a gát. (d. a.)

KULTÚRÁNK SZÉGYENFOLTJAI.

Mikor az ijesztő, piszkos hullámok kikergették az embereket törpe viskóikból a nyomorba, a kétségbeesésbe, mikor veszendőben volt minden, ami a csenevész kultúrájú erdélyi kisközségeknek csak értéket jelentett: az emberek élete, a termés, a remény, akkor az elöntött járás főszolgabírája Dr. N. N. szabadságot kért az al-

ispántól. Kidőlt az egyik lova, másikat akar venni a vásáron. Az engedélyt szó nélkül megkapta.

*

Bajmok községben elkeseredetten küzd egymással az „iskolapárt” és a „zárdapárt”. Az egyház az iskola ellen, a kultúra ellen – íme a nagy pernek egy picike részlete.

Csak nem mindig leplezi le az egyház legbensőbb lényegét ily megkapó őszinteséggel. De mikor így őszintére vetkőzik, akkor illik legjobban rovatunkba.

*

„A szatmármegyei Felsőfernezely község görög katolikus plénánosa, az 50 esztendő Papp Lajos ellen az ügyészség két rendbeli természet elleni fajtalanság büntette miatt vádat emelt. Papp Lajos vádtanácsi határozatig egyelőre tovább végzi *lelkészi teendőit.*”

*

Külügyi diplomáciánk . . .

*

„Dr. Vértessy Gyula tanfelügyelő a vármegyei közigazgatási bizottsági ülésen bejelentette, hogy májustól kezdve be kellett szüntetni az iskolalátogatásokat, mert ő és segédtanfelügyelője már eddig is több mint 810 koronát költöttek a sajátjukból . . .” Hány száz millióval is emelik majd a katonai kiadásokat??

*

A sürgősen megszervezendő kultur-
rendőrséghez tisztelettel az alábbi feljelentést tesszük: Folyó évi július hó 14-én a budapesti 23-ik gyalogezred egy snájdig kapitánya iskolaközben azt mesélte az önkénteseknek, mely szerint ők a tiszti kaszinóban erős fogadást tettek, hogyha kiüt a háború a monarchia és a Balkán között, ők minden falut fel fognak koncoltatni, mert az már mégse járja, hogy micsoda barbárságot visznek végbe azok a szerbek, meg a bolgárok a védtelen lakosokkal! . . .

*

Tisza István debreceni díszpolgárságát Szávay Gyula következőképpen ajánlotta be: „Mikor a honfoglalás volt, a gondviselés

küldte Árpádot, mikor a török veszedelem volt, Hunyadyt küldötte s most küldötte...” Az eset nem egyedül álló!

*

„Az érettségít tett ifjak közül húszan hálájukat az Istennel szemben dicséretre méltó módon rótták le. Vallástanárak vezetése alatt Máriapócsra zárandokoltak és ott megható módon végeztek ájtatosságukat. A zárandokokhoz csatlakozott négy tanár, az urak Mária-kongregációjának két tagja és az igazgató.”

(Olvasható a szatmári kir. kath. főgimnázium 1912–13. évi értesítőjének évi jelentésében.)

*

Tisza István Lukács Lászlót Széchenyi Istvánhoz hasonlította . . .

*

Hatályba lépett a „közveszélyes” munkakerülőkről szóló törvény. Az illetékes körök onnan felülről ugyan kimaradtak belőle, de ezek nélkül is elég fekete.

*

A zalavármegyei Stridón egy disznópásztort választottak meg kántortanítónak. A sok okleveles kántortanító mellőzését azzal indokolták a stridóiak, hogy „a disznópásztor nyomorék és így más munkára nem igen alkalmas . . .” Viharedzett közoktatásunk nem fog belepustulni a disznópásztorba sem!

*

Debrecenben annyira megduzzadt a közéleti piszok (az újonnan épített csatorna-hálózat a posványoknak csak újabb mélységeit tárta fel), hogy a város intézői ellen elrendelték a fegyelmet. Harmadnapra Tiszát díszpolgárnak választották Szávayék. Honny sóit qui mal y pense.

KÖNYVEK.

Az új világszemlélet. Írta: Loránd Jenő. Galilei Füzetek 4. szám. 3-ik ezer. Kiadja a Haladás könyvkiadóvállalat. Ára 30 fillér. A magyar szabadgondolkodó mozgalom egyik jellemzője, hogy pályáját arról a küszöbről kezdte meg, amelyhez a külföldi testvérmozgalmak hosszú fejlődés útján érkeztek volt el. Mindjárt legmodernebb alakjában ismerkedett meg a magyar szabadgondolkodás a monizmussal is. Nem kellett újból végigcsinálnia a materializmustól való megtisztulás hosszú processzusát. A Haeckel-féle általánosan elterjedt u. n. „természettudományi monizmus” már nem volt materialisztikus, de viszont nem is volt következetes monizmus. Ha a gögös és „Isten kegyelméből való lelket” a sárba tiporta is, azért a sárban az még mindig létezett. Ostwald „energetikus monizmusa” még jobban eltávolodott az anyagiasság képzetétől, de hogy az energia egysége feloldja-e a test és a lélek kétféleségét, az kétséges maradt. Mindezek felett magasan, mint a gondolat a tárgya felett, úgy áll Ernst Mach *ismeretelméleti monizmusa*, amely nem többé a világ egységét, hanem valóban a megismerés egységét kívánja helyreállítani. Alig van ország a világon, amelyben Mach nézetei, főleg a Galilei Kör ezirányu működése folytán, aránylag annyira elterjedtek volna már, mint éppen Magyarországon. Loránd Jenő füzete, amikor ennek a korszakalkotó elméletnek népszerűsítését szolgálja, igen jó és igen hasznos munkát végez, amelynek igazi nehézségeit és ezzel a kis munka igazi érdemeit csak azok tudják kellően méltányolni, akik az új világszemléletbe bele-mélyedve azt egész alapvetőségében és forradalmi mivoltában átérték.

Justh Gyula beszédei az általános, egyenlő és titkos választójog mellett. 1911-1912-1913. A Választójog Országos Szövetségének kiadása. Ára 40 fillér. Húsz beszéd, amelyet mindenkinek el kell olvasnia. Megkapó párbeszédok kishitű múlt és jövőben bízó, diadalmas, demokratikus politika között. „Szocialista rém”, „nemzetiségi veszedelem”, „szabadgondolkodó mételty” – efféle kísértetekkel rémitik és tartják kiskorúságban az országot. Sorra kivégzi ezeket Justh Gyula. De amikor beléjük dőf, vér bugyan ki, mert nem levegőt talált, hanem a kísértetek

mezébe bujtatott eleven” reakciót. Gondolat és tett ezért egyek ezekben a beszédekben.

„Magyar Kultúra.” *Társadalmi és tudományos folyóirat. Megjelenik havonként kétszer. Kiadja az Apostol-nyomda rt.* Hadd mutassuk be barátainknak legújabb száma kapcsán ezt a legfrissebb és legadázabb ellenségünket. A *Tanulmányok* mind militáns célokat szolgálnak. Dr. Erdélyi László dolgozata a magyar egyházi vagyon jellegéről ezt a feladatot komoly oldaláról vállalja. Dr. Bozóky Géza „A polgári házasság első húsz éve” címen már érdemben kevesebbet nyújt. Dr. Giesswein Sándor a nőkongresszuson mondott beszédét közli. Dr. Mester S. J. széles mederben tárgyalja a magyar klerikalizmus módszereit és kitalásait. A *Pajzs és kard* rovatban már több az élénkség. „A vallási egység és a protestantizmus” címen *bb.* azt panasolja, hogy „ha akkoriban könnyelmű kézzel meg nem bontják Európa vallási egységét – nem azok a részeges, mulierózus barátok és utópiás fantaszták (Luther, Calvin, Melanchthon és Zwingli. *A szerk.*), akiknek a nevéhez ez a megbontás véletlenül a mai napig fűződik, hanem azok a kalandorfejedelmek és kis- király-nagyok, akiknek kapzsóságát, despotizmusát és szabados vágyait kényeztették az új tanok,” stb. stb. .. akkor ma milyen jó volna minden. „Jezsuita hittudósok irataiból” címen azt követeli a cikk írója, hogy ha a jezsuita erkölcsstanban – szerinte – csak elvétve található elrettentő elveket kipellengérezzük, tegyük ezt meg a Talmuddal is, amelyre az szintén ráfér. E részben a „M. K.” tanácsát követni fogjuk, mert a zsidó és a keresztény orthodoxia valóban erkölcsileg egyértékűek. A jezsuita-morált azonban ezentúl is kénytelen-kelletlen előnyben fogjuk részesíteni, amíg csak a „M. K.”, amelynek klerikális laptársai ismételtlen foglalkoztak már a talmud-erkölcs alacsonyágaival, nem fogják a jezsuita-morált is hasonló elfogulatlansággal ismertetni. „Pikler Gyula, Haeckel és a lourdes-i csoda” című cikk Pikler Gyula egyetemi tanárt következetlenséggel vádolja meg az „Okos lovak” című könyv miatt, amelyet azonban – Pikler I. Gyula, a statisztikai hivatal aligazgatója irt. Kár volt annyi súlyos kitéltelt ennyi felületességre felépíteni. De feledjük el hamar ezt a tragikomikus epizódot, nehogy mi is kereszties hadjáratot indítsunk – egy *ióta* miatt.

MOZGALOM.

A Galilei Kor

szokásos nyári ciklusának első előadását július 12-én dr. Polányi Károly tartotta meg *A középiskola és a kultúra* címen. Julius 19-én dr. Lóránd Jenő tartott előadást *A bölcelet újjáéledéséről*. Három alapvető szeminárium folyik a Körben és pedig minden hétfőn dr. Lóránd Jenő vezetésével a világnézeti, dr. Pólányi Károly vezetésével, kedden, a szociológiai és dr. Kende Zsigmond vezetésével, csütörtökön, a biológiai szeminárium. Úgy az előadások, mint a szemináriumok első sorban a középiskolát elvégzett ifjaknak szólnak. Ezért az ismeretek különböző területére tartozó olyan problémák iránt akarják az érdeklődést felkelteni, amelyek a szabadgondolkodó mozgalmat leginkább foglalkoztatják és olyan szempontokat igyekeznek nyújtani, amelyek szerint a szabadgondolkodás a társadalmi, illetve kulturális jelenségeket értékeli. Az előadásokat és a szemináriumokat számosan hallgatják. Élénken haladnak a „középiskolai agitáció” munkálatai az őszi programra, nemkülönben a szeptemberben megnyitandó olvasósza-berendezésére és a Kör belső életének átszervezésére irányuló előkészületek is.

Selmechánya.

A *Szabadgondolkodók Selmechányai Köre* eredményes első évi működéséről szóló jelentése a következő: Az előadások sorát Mayer Rezső, bányamérnök hallgató „Szabadgondolkodó elvek” című előadása nyitotta meg, majd dr. Scheffer Ödön tartott előadást „A társadalom keletkezése és a szocializmus” címen. A magyar társadalom kérdéseivel már a kör megalakulásakor Jászt Oszkár dr. egy. m. tanár foglalkozott „Hogyan születik a nemzet?” címen, majd Rónai Zoltán dr., a T. T. titkára „A szociálpolitika jelentősége” című, Szende Pál, az OMKE főtíkára „Az általános választói jog”, Klaniczay Sándor, lyc. tanár, „Tu-

domány és politika” című, végül Marschan Géza dr., a Társadalmi Múzeum igazgatója „Demokrácia” címen tartottak felolvasásokat ugyanezen körből.

A világbéke kérdésével a kör Steuer Lipót bányamérnök hallgató „A háború ellen” című referátuma kapcsán, a feminizmussal Nemes Hugó úr „Nők a kereső pályán” című előadása kapcsán foglalkozott.

A tudományok iránti érdeklődés több előadásban nyilvánult meg. Klaniczay Sándor, lyc. tanár „Darwin és az evolúció elve” című, Wagner Géza tanítóképzőintézetű tanár „A világ keletkezése és pusztulása” című, Szeuer Pál, lyc. tanár „A történelmi materializmus elve” címen tartott felolvasást.

A mozgalom népszerű és tudományos műveiből 150 darabot adott el a Kör főképpen a főiskolai ifjúság körében, 25 előfizetőt szerzett a „Szabadgondolat”-nak, ezenkívül 50 példányban szétosztotta közgyűlése alkalmából Várady Zsigmondnak a szekularizációról írt füzetét. Az irodalom terjesztésén kívül megvetette alapját könyvtárának is 180, részben vétel, részben ajándék útján szerzett művel.

A terjedelmes jelentés a következő szavakkal zárul be: „T. közgyűlés I Néhány hónapnak szerény munkája volt ez! Nem jelent sikert, de bizonyára jelenti azt, hogy a művelt és becsületes embereknek érdemes érte múlt társadalmi előnyökről és megbecsülteésekről lemondani s nyugodt büszkeséggel vállalni a tudatlanság és gőg örökké nem tartó elfogultságát és irigységét, ha átértézték és megértették, hogy mozgalmunk igazán a nemzet egyetemes érdekeit szolgálja. Éppen ezért önzetlenül vállalt munkánkban lankadnunk nem szabad, hanem igenis egyre energikusabban be kell töltenünk azt a kulturális missziót, melyet városunkban és a főiskolai ifjúság körében a tudomány és a társadalmi haladás javára magunkra vállaltunk!”